

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

19182

Del II (s.117-228)

SMÅLAND
=====

V.Torsås

30/1 1948

1/3 "

22/3 "

19/4 "

Nilsson, Alma, 1948

Svar på ULMA:s frågelista M 81 Mat-
lagning (forts.)

228 bl.4:o

Exc OSD

19182

I. Förut ej omnämnda rätter av bär, bärar äter
kål och rotfrukter.

61.

Det enklaste och möjligen en av de vanligaste sätten
att äta sig mätt — under bårtiden — var att
ta med sig en större eller mindre bröd-skjök
fingern skiva utan en oregelbundet brödtvåk
och gå ut till någon lycka, o' där på, eller i kring
stenkören plöcka vilka här t. ex. ja-ö-bä-a
smutstronjella aka-bä-a-hallen, sen bara plöcka
bär på ena hällen, o' släng i hällen, o' sen
bita på brödet och o' äta, de mogna/septiga
bären tillsammans med det torro grova brödet,
makte vi så välsignat bra — så enn åt till
en häut på o' dö (vettycket mycket aumant
och stannade säkerligen från den tid när hungen
söd härjade, och en del af (ät-te-na (äts Whetna)
stickare, inte tälte mat — sen må di finger
utan äte hål-se/hjäl-nig. Mycket o'

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Frgl. M 81

Mjölk å soppor. Detta var en mycket lätt rätt, som
 äts av alla människor på grund av lättheten
 Brödet bräts eller skas-av i små bitar, långan te en
 tugga. Brödet härdes i ett fat — an flera skulle
 äta, gäade det bara en, togs en köpp (spishunn.)
 Äts redan liksom potatis soppa eller annan vätska
 — ja mjölk, söt eller sur härdes ju öns brödet
 någon stund innan man åt.

? Krisenarnas s.k. soormas, äts mycket, och gerna i
 stället för somel till pärå-vå. Geena vill man ha en
 mjölk-a-lår på morset, men hade man ej så gick morset
 i leken ändå. Satt sin a-låke dugde till varma
pärå. Lite salt upplöst i mjölk gick också an.
Likadå kau-å mjölk å varma pärå.

Krisen stirades innan de rensades. På ett
 lakan som utbredd på backen (marken) där blåsten kom
 åt, och på vilket man la ett par måll-stake och
 ett par stenar för att de ska blåsa i hop, i vad de

-ra hy-å-neu(hörnet), sedan tog man ett
bär-a-skräue som var fullt av bär och håut
 detta öfver sitt hute eller axel, o' stod nu jemt
lakenett på sån att bären kunde falla på
 detta. Nu ^{ta}invändes blåit-ilängen och just
 som denna kam bröjde man lite på bär-a-
skräuet å lätte bären sakta — och i en smal-å
stråle falla ner på lakenett. Nu blåite såle-
 des aut brem-me (lingar ris) och lösa blad samt
gräs-lingar (små omogna bär) bort. Så
 fort blåites stante, anåite en an repphosa och
invänta nåita blåit-i ling. Nu hade man
sluppit — ja släppet, all-å den löse bråter
 å gråulinga-ne. Sen tog man oftast en
soffe-läm = ett soffe-lök, å stände detta på
 lut, mot en stol, sen breddes, bär-a-lakenett
 ut på deste soffelök, å sen stände en se te,
 ett par tre stöck-ne (stycken) å plockade enda
 di rå-te-ne (ruuna) bären, så fort som de

97/
 ski-ra-de bären nu, sakta ötes över lökets
 = lammens köpta vann = (nå) — ja, gavlur
 på lamm, b° sen som sagt va, plöckades
 di sjuke bä-an (bären) ämn. Obs. au här bä
 ren var ett bra sätt au bli av med ant fraret
 (skräpet just på bä) men de rutena, ofta stora
 bären. hade va fo tunga, d° hade inte fått mö
blau-sten men nu gick då killekt å plöcka
dän dän. Saffe-lammens nedersta ända
 vilade antingen mot ett lakan eller bords° —
 om hemman som bären motet håll förvaras
 i; var så vidlyftig och stor au lökets gavel
 fick räm (rum = plats) så ständes detta mer i
hemman och bären avades också direkt
 mer i hemman, var man sen hände vann
 så pass möiet så då gick något över bären.

Sen skäll-des (uttalas som dessa skinner) (höj-
 des) bären här i. sen fick de stå håll-a (hvar)
några men-tä, sen tog man en ren-a hann-

-duk som blöttes i rent vatten. Sen breddes
 denna handduk ut över vattenet i hemman
 o' här på denna handduk samlades all smut-
 let (smullet) fraset från bären. Sen ätes bären
 direkt upp i den kopparkettel de skulle kokas
 i. I lite rent vatten på händer. fjätte-vannet
 (vatt eller — om man so vill) sköf vannet o' a
 händer ju ut på backen (jorden). I kopparkit-
 -eln som bären koktes i var ju oförrent-a.
 Sen koktes bären under delvis jerns kring-
 röring i cirka 3. timmar eller tills att most
 skar sig mot den längsta stora gryte
sked som man rörde med. Skeden — denna
 stora hokeshed kallades alltid mos-a-skjåpp
 (mos-a-sked) och användes endast för detta
 ändamål. I form liknade den mest en
kål-a-en (klyvd) stor-a kålrot, den var
 nämligen djupare än en vanlig trä-skopa.
 Obs! Denna länga hoke-tid hände då gö-a

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frgl. M 81

med sig au moret alri — säger alri, jätte,
fäit (fäitän) alri en sök-å-smålo (socker smule)
 lades i moret ej heller något annat konserver-
 rings medel. Nå (när) sen moret salnat lite
 ästes det upp med den stora mosa-skeden direkt
 i den förut väl rengjorda trå-kimman som
 i nämnt 3 olyng stömnä ene-lag, sen der tät
 slutet lök, å som inte hade närin slas gam-
 mal syra, eller orenhet i smaken. När moret
 var is-kant lades loket på, å kimman
 bars ofta upp i övervåningen t. ex några
 klädskåp eller dylikt, ja — an man
 var trångbodd bars mosa-kimman upp på
tre-e-tarre (tredje våning = vinden i två vå-
 nings husen.) Sen tog man ner en lerkruka
 full så fort man behövde. En kimma bestod
 av bok-eller ekstavar, var laggad på så sätt
au 2 stavar — en på vadderna sidan var
 cirka 5 tämn hög-a-re än hine (di åre)

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

star-ra-ne, och bildade örar på himmeln (hand-
tag). Ena örat var inpassat i locket på så sätt
att detta-locket ej kunde lossna. Tandra örat var
liksom i den vannen (sidan) på locket borrar ett
litet hål var i så en lös, stark cirka 5-tums lång
träpinne, som bildade lås. Olika storlekar funder
på dessa himmor. I en ordinar bondgård med
i medeltal 8-10 personers hushåll rymde
mosa-himmor & skäppor = 84 kannor och så
mycket mos åt man i regel upp, på ett år.

Obs! Detta mos var i vanliga fall den enda
bärkonserver som fanns i gården. Detta äts
gerna — och med förtjusning av gammal
och ung, tju potatis — som soner, tju mjölk
och bröd, mos och mjölk var avars älsklingar-
rätt tju potatisgröten, liksom tju bönegröten.
Mycket mos gick åt tju seppa i de fattiga
eller — för tju fallet mjölk-a-lösa hushållen.
Tju steng-ka-ke-doppa m.m. kräsen-rypa

kutod av t. ex. en klwa-lå (klwarter = $\frac{1}{3}$ liter surt
mos, en kanna vann (sare (tWä) ³ Matitiden
stärkelremjöl (potatismjöl) o' sen lite sirap,
lua enebär-lag, lite hå-ming = hō-ming, ber-
ke-lag lua va söt ämne enn hade.

Surt kräsenmos i vann, va ett utmärkt
medel att släcka törst, särskilt hos feberjuka,
och detta var oftast den sista dryck som en dö-
ende förtärde. Ja kräsen-mos va jängret (sammant)
att enåing slas Matlagning, o' sen va då ju bra
te o' skura hopparkörd i, o' nå enn kan så lämnet
fram så enn feck koherpis så va då ju så bra
te o' sä-a-te (swärta) denna må.

69. Bruena lönor äro kända redan första halv-
ten av 1800-talet — enligt min mor f. 1834 och
mormor f. 1803, men de voro ju gällesmat eller
jyl-a-mat. Bondlönor däremot voro en
vardags rätt och smitt lika gammal som de

förra. De gamla bondbärerna hade en enklare
växtsätt än de som tillkommit på senare tid,
men bara i sin barndom på t. ex 1880-talet
hade bondbärarna endast en stängel som växte
rakt upp och på denna sitta sedan baljorna.
Vid skulskiftet — eller möjligen tidigare fick
vi en ny bärstyp med grenar på den långa
stängeln och på dessa växte, i sin tur båre-baljor.
Aut så mångdubblades skörden.

Skär-båre växer ej allmänt i haugå-roror
(skärgårdarna) för än på något skulskiftet.

Kokta — s. k. torkkokta bonnbär^{or} voro en mycket
gammal rätt. I slutet av julhelgen eller
senare på vintern togs alla de förut torkkoka-
den som fanns efter julmaten och bötes sär-
der något samt koktes ^{ihop} tillsammans med
bonnbär. När de blev mjuka ätes de upp
i stora fat som ställdes fram på matbänken,
och alla åte av det gemensamma fatet under

det att man fätkade upp en eller annat ben
som man såg på, eller gnavde, om möjligen
någon liten köt-småla eller lite bråk, fanns.

Färiska landböner användes kokta i mjölk till
s.k. känevälling och till denna äts oftast rå saft
sitt, och bröd. Färiska landböner stuvades i mjölk
och avreddes med lite kokemjöl och en nypa salt.

Hade bönorna smagat till, och skalet om själva
kärnan händes hårt spräckte man dem för
kokningen. = När bönorna förväts i vatten
skar man med en liten kniv en snitt i själva
skalet, höll en häns i sänder i nypan och lät
själva kärnan fara ut — i ett fat eller kärl
sänder det att man hälls själva skalet i
nypan, för att sedan slängs bort det — i
slobba-spinnen = lötta, eller så att man
slapp den. Sedan detta enre skal avlägs-
nats blev vällingen eller stuvningen betydligt
bättre. Dock var det inte alla humödrar

sam gjorde sig hur-är med detta, och då var
anrättningen mindre god. Se för öfrigt läse-
qvät här på 43dje frågan.

På talane [tal] om torrkokta teånor [kokta i kott
spad] då när man endel fick krossade ben att su-
ga på, så fanns det, och — finns än i dag, ett
ordtår efter dessa, det lyder: Hå ja va hämm [hunn]
så åt ja bäjn [ben]:sa Fame-na-jon [Färmors
jon.] Denne var en ensam stackars

gammal ka [man], hvilken levde: räu som på Måde
hos Ilwa-na-gå-ring-a-ne [Ivarna-gårdens ägare],
dessa barns farmoder, jons föräldrar, hade
sält gården till förfäderna av den nuvaran-
de innehavaren. Då, — vid deras gåra-köf
hade jons arv fått innehålla gården, mot vil-
ket rättor: att han skulle ha fri hus-a-v-a-a-
ning [husrum] åt mat, — så länge han levde.

Hu hade jon levat så länge och gårdens
senare ägare tålle att han hade ätit öfr

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frgl. M 81

sin arvedel, därför levde han nu liksom på våd
hos händens mor, som var hans barn — vilka
nu voro vår-l-us kantes: farmors fon.

Denna gamla kvinna måte — på grund av
sitt löfte till fons föräldrar, därför säga för
dennes uppehåll. Självt hade han ändå antag-
sam beräkna des endast för hennes del, det
var därför knaggligt hårt = en knagg var
alltid hård — att få mat nog till fon, och han
höjd därför lite för ofta på hanna-lön i
hen, till slut trät fons tålmod och han
utbrut: hå ja vad hänn, åt ja län (hen)
: nu var han ingen kunnig och tyckte därför g hen.

63. Gröärter omtalas ej — men från därför
ha förekommit men i så fall för mycket länge-
sedan. Gula ärter fanns men nämndes endast
för ärter. Sen fanns det en a-en (annan) slas
(ett annat slag) ärter = krypärter vilka ofta odlas
i hop en potatis, de sättes i färarna, lite

här och där mellan potatis-bitarna, trivdes Lea
 här, de jemt [autid] på-ri-a (grodd bara) o' ränta-
-de bra [= bar rik frukt.] Dessa äter vora grön-
 gra, bra stora, goda i potatisvälling, kokta
 ihop m^o pårä — rökade och stötta till gröt,
 struvade au ha i djuu [geue], till salt, kokt så-
jelf [sovel.] ? Man erark äter med slaga
 och fladda-de de mönno, kät var au balja
 [sprita] däm. Detta ticzich så: här ärtuna
 va inghärjade o' lög — oftast p^o logen, bars —
 i skänningen, ing några större eller mindre
mep [= ett litet fäng sæptes = septes i h^op, liksom
 nande ett gl. eller foder som man gav könafföbru-
aturen) några sådana Wep, bars ing i stugan
 och lades ikring spisen. Sen sätte — kanske
 hela familjen se till spisen, och vid ljuset
lyset från en får-a-riesa-kärne [hjärtönet
 bis, som fåren lemnat] — baljade man nu
 äter och hade det till Wäusgöre. Här kunde

ULMA 19182, Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frgl. M 81

både gamla och unga delta. In drag man ut en
 ättre, te-likes, å di sam va halvbleinda en älder
 eller öj-na-yuka, å ena öj-na-glas hade,
 di trebade (hände) se te, var ärt-a-banjan
 [ärtshidan] säu. Detta här-a-na dö räknades
 som en roligt klwäus-gör, å jemt pratades
 då om historier, å spöke, å gasta å läcket
 då. Ba-anen di va ju så öpp-sorra-da/öpp-
 livade å eng-ki-etta/entrenerade so då kan
 ingen tro, å aua ble ju varma å pick re-di-ö
 (rehtig) brö-hy-l (bröd-hy) = röd och klar).

Ofta tog man heting [acord] på hä möet
 en skälle hinga [hinna] va-a klwäu, ibland
 satte man upp en vilt pris åt den som hage-
 de di mäste (flesta), då komke barnen böjde å
 dras [dragas = disputera] om priset, då hänge då
 hända åu giann å di åu-å (äldre) sa: "va sättes
 du öpp må me, åu ja mennö? för ja sättes
 öpp hutet so för du sätte öpp fätterna. Dä-

dä-ring-a (det-där) då lot ju hemmika, men
 alla viinte hö vå-ät (hur-u-vret) förklarar stäl-
 laren) måjn-te (mente.) "Huvudet var ju upp-
 säu — (upprätt) så då va ingen sau-rig-het
 (sårighet) å hing = den andre känne vå,
 — ella vann vå. å säu opp fötterna på
 en pau — ella nånn slars kåbb ella stol.

I bland gissade man gätor å hade ro-
 ligt på då rivet. Va då ren så åu nånn
 gammal inte råkta ella kon bra ät, är halma
 = är ter som målle halja, utan nånn an
 flydde dånn därk åu gl, ella va di kaut åu,
 så brukt den som feck åu (det) å så tack ha
du ha! ja, känne då hän = hing (a-ra/måra)
 "ja hade inte tänkt me te å ta nånn-
ting. ja då dåra fable lurti å känne di
va, å så sick di ju roligt allihop på sa-
me garung. å ingen enn viinte o-ät åu
 (ordet åu) så va då gröta dats / days på

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

gröt [= kväur-mat]. Då känne ju hända må
 att di tösknade te en lite bete, men då va då
 någon te räjs [tiu reds] å så: "Vetå [varför] ble
 då så töskt nu, å de näm sam å Lärren
 [ledren] så på han bets må me [mig]. Då
 ble ju grin [skratt] idjåjn [igen] å grå en på
 te räjs [tiu reds] å lä-rå [Wara] på, men
 nu å då den ti-åner [tigande] = tyrsko
mässan, å då hegrepe ju alla, att han
måjnte [mente] den kyrta katolska mässan,
 som hade hållits i kö-ken för länge-reu
te-lakes. ja så känne ärterna baljas på
~~en~~ tu ett tre kväur å sen va en glad nå
en folk å så dän törq å gramma i en hem-
ma, en höts må löh, ett hanken en gam-
mar kärna [smörkärna] sam tjänt at. En tät
löh fick då lä [lov-å] va för rättu va så tota
[töriga] ett ärta så di va ränt omöjliga.
kruppärterna wore aldrig så många som

som kok-ärter [de gula]

Rensa ärtor? ja det gjorde man redan så fort
de skulle användas, då plöckades de maki-l
ifrå. Släpärter förekom ej bland aemoren, för
än långt fram på 1800 talet då börjades namnen
iö liakt lyfte av grönsakspröer men an de olika
moror-na (husonödrarna) oftast blev det nog så
med en del nyttodiga ärtor att barnen åt —
(matade) dem direkt från Landet = (hall-gårds)-
Landet och de kom aldri på bordet.

Ingen annan anmärkning av ärtor än de här
uppräknade. Ärtvåkningen var den allmänaste
och ansågs som god mat, dock fanns det måls
moror som gjorde våkningen för länn-a.

Det berättas en historia i Torsås om en dräng
som hjäjpade = kennade (kännade) på den länn-a
ärtvåkningen, att en då på ärtafestet sattes fram
på taflan, så säte (satt) ju alla hop — som ju
ät i samma fat — å kiämnade må sina

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frgl. M 81

skjåjja (skedar) ett då ljoda i fatet (ärterna = tjäder)
 i ett nu hänge drängen sina skjåjja
 se i fatet må hege käva-na. Va ä då me de
here? Ä du inte veti-d pråjda bommen?

Jo, men ja fick si en ärta, veten hjälpas ät
to ta na.

64. Sedan äldre tid har vitkål odlats, au-
 mant. Grånkålen har förekommit sparsamt,
 och först på senare tid, den har troligen inkommit
 från Skåne. Særkål förekom ej; men nam-
 net upprepades ofta. Om t. ex. något kockte lite
 för länge, sade man på månt: "då-dära
då blev väl su-d-kaul. Autso' vintu man
 att haredning och tillagning av særkål tog
 lång tid. Sjelfv har jag aldrig i minn mer
 än i håriga liv blimit ljuden eller sett någon.
 Här i Småland, områda særkål, men hört så
 många tala om den, när det gånge läng-
 sam mat-lagning. Vitkålen har under

ana tider herets som skänk kalsoppa. D.v.s.
 utan att krynnas. Den skars grovt och mixla-
 des i det kokande mat-spådet. En och annan
härde i några kryddpepparkorn. Tälq eller inte
 ha icke förkannit i vitkål utan kålen har
 kokats på flärk-a-ben samt lite flärk som sen
 ätits till kålen. Stuvad vitkål med
 kausurening av mjölk, lite smör — (less en
 hade sättelråd till) samt lite vete mjöl, var
 gaet och liksom lite gelles-ö-ä (purret), äts
 med kokt-d korv. Alla stekte intå-bann
feiterband ella va som (helst.)

Vitkålen fordrade klack-ä (starkt gödsled)
 jord, fulltig och kräp-ti-ä, så han växte
 inte var som helst. Om maka-na (markarna)
 va för omärliga äte di opp hela odlingen,
 kom d-ä d-ä en tosing (= skämtare) ä fick vi
 denna brukte han eller hon säga: "Ile nänt
ä-ä (till nästa år) få du ld (lov) sätta fläjsja (flus)

Karl-plantor: "ella rå du inte må a' fö'fåla]
 fram makens makens] Alla käme nämn så
 : "Titta på den kålen han har såjlet må se.
 ja f'i - vare [tall'i varde dig] men ja
 råe luntej ja har inte skickat bä [bädd]
 [brud] ette inaken, a' håmren di gå - a' ju vaa
da, a' hålle på luten, a' titta på maken men
ämlit mod så tr - a' di inte aua.

Gräskålen som odlades av en ok annan
 hackades i en hacke-kof en något argropt sk -
 eller ljörl - hlöms] a' kändes ren i såj grytan
 som do på a' kökte [såj grytan = den gryta som
 en sondet köptes i, och där kålen hålle koka.)

Såmma [samliga] härde nu i en tråne körngryn
 — a' såmma inte [inte aua hade gryn i denna
slags kål.] På samma såu köptes nåselekål.
 En ok annan mora [hurmoder] brukte — för
 att spara på jelva kålen lägga i vågra tycker
rårkalade och soppada potatis - litas. Förörrigt

äts ju käl, o' all slas välling, med bröd till.

Tjovärns fanns g'antid så god om bröd än ana
kände fö' äts så möet di vell, ena rädd må,
då' delades brödet ut, särskilt åt barnen som
fingor var sin starr eller mindre skiva, det
var då man brukade tal om stö-mos-skiva
(Styvmors-skiva) en sådan var tänn-ö (tunn)
i ene sidan o' tyckä i kin (den andra).

När jag ser till baka fö' den gamla tiden, och vad
jag hört min moder berätta om denna, tycks
det som hade knemmorna inte levat så länge
som snännen — i seemänhet, ty ofta har det
i alla möjliga berättelser och historier talats
om dels änke snännen i tidiga år, och dels stiff
mödrar. Än en ka gifte om sig 2 ggr efter att
ha varit fört gift, var inget så sämynt.
Således hade han 3 hustrur, men endast dö-
den hade upplöst äktenskapet. Det lättes sinne-
ligen om änke manna sorg — den var oftast

kort, men den ensamme både som blev äkte-
 maⁿ/maⁿ en barna-skock, där kanske det yngsta
 barnet föddes vid kvinnans död, han var ju
 så gammal som färgen, te o' geft om st. Nu
 blev det ofta stora förändringar i hemmet
 särskilt sedan barn i andra geftet tråk-
 mit, och det var då, som tjänars och grannar
 ga akt på hur moran skar brödskeivorna.
 Alla skeivorna sågo lika tjocka ut, men till
 styrbarnen skars skeivan lite sned, tjock
 i ena kanten — särskilt den som vette mot
 mennens sida — och som han såg. Till reio
 egda barn däremot skars skeivan lika tjock
 önsa ut. ja detta — om styvmorskeivan det
 liksom äldre tid d. v. s. för 1880 talet sedan var
 det mera sämmt med de många styvmor-
 ra — den gifta kvinnan började på det lite
 bättre då, och fick lite menhlig rättigheter.

b5. End vad jag hört, användes sovorna

på samma sätt som kålrötter. Ror-väcken, re-
svar här å 59 de prägan. Rörkalada = skrapa-
de roror koktes i saltat vatten å skars i ski-
vor å äts te brö — en dä va så väl så dä
fanns ella pick di ätes lare (bara = endast roror,
utan tiutymelse till varken säjel ella brö.

Roror stektes i an kan i den yppna (yppne-ne)
spisen, å äts sen vana ella kana, höket
sau (hekt). Föröfrigt användes de mest på
samma sätt som våra skinnpotatis. Det är
ju allom bekant att foiket i annänhet ej tycke
om potatier när den fört böjad odlas alt-
mänt. De flesta töte å prägan hade en a-
ti- å (artig = underlig) smak, den smakte ju ingana
(ingenting) roran däremot var söt- å, å säfti- d.

Roror, liksom kålrötter och morötter äts
gerne rå. De skrapades dä med en tunn
kniv och man åt detta skrap — lika gerne
som man nu för tiden äter bananer och

47
 apulciner. Självt har jag i min barndom på 1880
 talet med verklig smak skrapat och ätit rå-a
 både kålrötar och roror. Dessa roror voro odla-
 de för djurens räkning, men det fanns ej en-
 da skolbarn som icke blev glad, öuer att få en
 rora, eller en bit rora, att skrapa i, eller också
 att tugga som hel. Hur vi som inget jordbruk
 hade fick dern? Jo meint en par tre dar.
 i månaden sender hufva vintertermener måtte
 vi begys drängar och dagverkarer vilka med
 oxar körde hem till sina ladugårdar, de roror
 som odlats på långt bort belägna mossod-
 lingar och där rororna legat i stock, för att vi
 behöf köras hem till gården. Det kördes ju sakta
 med oxar så vi kunde godt följa rovlandet ett stycke
 och få del av rororna, vilka pojkarne i regel
 tillgick av körsnunnan och sen delade ut åt oss
 flickor. Den tidens skol flickor voro ej så på-
 fängsna (= gå-på-a-re) och djärva som nu tidens.

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

48
Då fanns ju hura (pojkar) som ^{va} bra för se (som sig),
o' emmeterna, då kanke kö-ran (den som kört)
sa: tåna de lite (ge dig tin tals), so'ka du få,
o' då tåna-de di se, te di fick — men då va vält
fö di tore (tordes = vågade) inte annat.

66. Kålrötter användes med te stönja (rårka-
lad potatis och skaldade kålrötter kokta i mat-
spa eller på männlars ben = säjelben, kopa-
stötta. I nödfall koktes kålrötter, och skars
i tjocka skivor som äts bara (ensamt) eller —
om bröd fanns — i stället för smet på dette.

Sonade bra mycket bättre än nu tidens lener-
korv och tore härtmedmert. Soniet var ju en
lyxvara.

67. Potatisens behandling.

Ja va då måst te mora, priga eva gräbba,
som djick ut på akän (skern) o' plockade opp
en släng på rå te meddan, så djick hang te
en dike små vann i; o' som fanns i värhe.

ju auting, hå meit då va. Qua sådana pärö
hauiter traskalada. Annars när man sa
endast pärd, då va då alhi fräjän om annat
än t Wätaade a' helkotte pärö.

Bensa potatis ja. — det var precis enligt ord
som direkt enligt i vår dialekt, men hade
något befat en annan; rensa pärå-na, lite
å du snäu-ä. Så hade denna säkert som rev
tät en spetsig kniv och med denna rensat
bort de eventuella mark och fläckar som fanns
kvar på de traskalada pärå-na som nu skulle
fram på gillesbordet. T va-a-dass-la, va
då inte så noū, då töchte di meite som så,
åu lite lort rensar magen.

Qua man råu ofta masade bort skalen på färsk
potatis herodd noch på sparsamhet, ty va pärå-
na möra a' gaa a' sprack mycket, så ble ju
aut ennehäut i päran hop-a-blannat
må skalen a' då blev bare drars a' engn

menka känne äta au [det]. Sedan potetien
var mogen, råskallades den alri, utan om de
känne va nönn-hass gille, ena enn skälle
vänna te däm pö anet eis, i gröt ena välling.

Det var liksom nu, stor-ä ong-skienad
(ättskienad) pö au koka potatis, ok koka potatis.
Potetien var fön, som nu, den av våra grönsaker
som krävde den största noggrannhet vid kokning-
en. Inte fö möet vann, sa di ble blöte, ä inte fö
lite sa dä trät (tröt) ä pärä-na [eddes/rveddes],
ä sa au di ändä koktes knekt. Dä skälle
(skulle ha) fännas (fennits) en fin-ä fru, som
en gaung nö hang stadde ena köksle (köksa)
präjde sa: "Kan du koka potatis. Ja gräbben
hang trödde ju bestämt au hang känne sä
hang ga seu ja-ko (ja-ord) te dä. Nö hang
sen kann hem te mö-ä seng (mor sen)
ä tacte om ditt sa sa hang. Ja ha du dä ä
stor-ä skienad pö ä koka pärä, ä koka pärä.

Potatis skal hautes alltid så, när potetiren skalats med kniv. När skalet var så tennt så man endast frukhat till den lite eller fraset den hade man inte något bestämt namn på detta skrap utan man sade som då påut dåm ing, eller påre-skrapet. eller frukhet eller påreåna. Potatis skal där emot det hautes alltid skal. Någon skakning av höft kan potatis med särskilt namn förekom ej:

Kan potatis skalades således således ej med fingrarne då ju skalet sitter bra fast på dessa, hade en ingen kniv teråjjs så (tror jag) att de nappade till sig en sked & skalade med ske-a-skaftet ty det har jag någon gång sett.

Gunnels Anne

På 1850 talet och några decennier framåt fanns det ett slags blå, nästan lilafärgade potatis.

De räntade bra/gav bra ränta på utsådet = de förlorade bra, men hade ingen såu dåm

fö di va gråt-öjda (gråt = var vätts och svamp-
ga kring ögonen, (di var också inte goda.)

Smb med min moder berättat var pönnen nästa
äggformig och de flesta ögonen såu i ena än-
dan och denna var också angst (undant från syn-
nerken blöt ä /am-pi-ä [svampig-ä] samt
smaklös. I en gård fanns en elak gäbbe (mak)
som alltid plockade till sig några stöckna
pärä — när det skulle ätas — sen antingen
brät (bröt) han itu päranä, ella skar itu däm
pä mitten, de goda biten behöll han själv och
la på sin talvik, den andra la han till grunor
el (makar). Dä-dära dä ga ju leje folk
(tjämlfolk) ä hinna-stu-bo-a-ne akt på, ä
hejonte sen ä haue den blöte ngl ännen
fö Gännels ämne.

Mör god potatis kallades mör-ä, ella gryn
i-ä. Änen nijölig sedes av några.

54
Potatisgröt. Påskalada påå, höttes i en järn-
 gryta — eller om då va en litet hukål i en
 järngryta, saet hade lagts i alla pårt, (pårt =
 gryta med kraft.) Då vannet åhändes stades
 lutsades grytan ella påttan på sjelva spiskanten
 a' hobla-böttan ständes på golvet engre (en
 end) spiren, so' åu vannet känne renna ntr i den-
 na. Obs! Hoblaböttan (hobla-byttan = gris-a-slåbket för-
 varades här i.) Sen lättes grytan ner på golvet och
 onan tog råu på pår-gröt-a-stöten, denna var av trä
 cirka almlång, stöten som en stor knåten näne a'
 kraftig lite tengliare (timbjär) — smälare (menes
 här). Sen ga en se a' stöta, do' vante en känne, a'
brannen di sto ju jemt a' gladdes at åu di må stöt
fo' stöta lite, ne' påranå blev lite krossada, för
 i högan känne di inte rå må åu, fo' stöten tog ju
råin i grytan, so' pårana ville far ut. Men ack
a-na-one da da va colitz a' stöta, a' so' mönne
 som fanns nige, so' hjalpte di at a' stöta, fo' ju

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Fgl. M 81

mer en stöte tes här-ä ble ann. Sen tas gröts-
t (Viten fram - dä va en klynget herke-trä,
 te den, ä sen rördes tin den grad, sö gröten ble en
sammet. Sen loss dä i en tä-äftär) mjölk, ä kam-
ste lite flärk-a-flöt (ess en hade) ä sen rördes dä
en stund tin, men sen va han gö-ä, enliu noch
au aua - hela familjen ville va mä an ä itte,
ä röra gröten, fäit (fäitan) en fedk stö sö hrokett
hrokig) ä varnt ä (ettit) (Wettigt) va dä, fö en
fedk ju lö i väl, sö en förde autid i hop äjen
elden) ä dä brann kra, ä lyste. Ingen som ej smakat
 sådan väl lagad potatisgröt kan föreställa sig
 hur god den smakade. Men aut herodde på
 beaktningen. Sen östes han opp djämart (genat)
 (ohs!) Denna anrättning användes endast som kvälls-
 mat, just därför fanns det sö mycke folk ense
i stuan ä väntade på målen och hade tid att äta
med). Nu tog man en sa-vau (Warrau)
ränt träfat, ä öte opp gröten på sen det

inga kanter fanns på detta så liksom staplades
gröten i toppform och tråkades med träskeden
rent rent upp och ner. I toppen gjorde man
en lita håle, i den djörens önnå, i de
djup som en kaffekopp. Skåne då ren va
bra så la mor dit en liten smör-rulle
= hon formade smöret som en liten rulle och över
denna lades sedan en träsked, vilken låg här
tills man började äta, då togs denna bort. Att
skeden låg här var väl endast en beris på att
det fanns smörhåla i gröten. Belysningen var
ju inte alltid så stark så kanske alla icke
va-a-sat (varmat) smöret annars. Men det ha-
de man dessutom alltid, i en gemensamt
fat ty smöret räckte inte långt.

Min mor berättar om smörhåla.

Mor f. 1834. Hon sade: "Vi fick ju såu ofta smör
i på-a-gröten i detta ansågs som höjden av

god gröt men en kväll när vi inget fick, tog lej-
 gräbb-å-nå se för a tosas (skämta) må drängarna
 som ju skäue opp a' o'ätröko (med klaga) a' d'ärför
 hade lagt se a' (a' sona) för kv-åus onaten, a' sam-
 jemt va se sänna sen, o' di skäue äta se di knopp
känne si. ja gräbb-å-nå fornaade nu tiv en liter ~~smör~~
-trilling (rulle) ut a' päregröten, lika-vä-än som di
 brukte va ut a' smör. Sen di trökat en smörhåla
 högt i det pyramidförmige gröt-a-falet la di
 dit denna, a' sen en träske äur, som vanligt, a'
 lot (latsades) a' d' a' smör. Herana di to ju äne
skjåffor a' lögde äta, a' försökte a' droppe i smör-
 hålan, men nå di tao tu ua tre skjåffor va a',
 a' di' inget smör fick tak i; tog di se för äx
 stöta te den förment smörhiten med skeden
 (som brukligt) va, a' herana di' sat d' äs a' d' äd-
-da de (stötte tiv) den falske smörhiten, a' stätte,
 a' stötte, nå sen av gröt lätade med mat den-
 na. Te seit gapkrattade ju äne hine (de andre)

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÄS

Frgl. M 81

o' då begrep di att gräbbänå skoffade mō' dām,
o' sen häut di se sygnat, i' fälet. (mjölk-grölar-
ps au.) Då va ant'd vanligt att gräbber i herar
gjorde lite skälmtöcke mot hingan, o' hade lite
roligt.

Friaremat

= Plåtar av kaus, skalada o' reversprisa i
pärå, tiusatta stö ägg, lite mjölk, salt o' en små-
la socker. Formades till flata - rätu stora bäuo
o' stektes baktes i smält, eller fläsk-a-flät.

Vanligt att laga tju i rappet när det kom o-
vänta nu pärmat eller frästa.

Stuvade pärå, detta var den vanligaste dav-ra-
mål rätten, i vadars-lag. Di hätte pärå
som blev o'is daen förät, skalades o' laes på
järnet (= plåten = stekplåten) o' lite fett hade lagts
dät förät, so' han va lite smo-ri-g, här hövdes
om di skalada o' sänderha chrada pärå, o' sen,
o' då ble hett, hövdes på, antingen vann

ella mjölk, om då panns, sen peck detta koka ett
 litet hete, å måan så saltades då, å hackades med
 en kniv. Såssna krydda de å må lite stött-å krydd-
pepper. — å samma ente. Sen sattes hela
järnet fram på mattavlan, å då äts derest ur
 detta, med var sin kniv, men netet folk
 för ju inte å bakade örer hela järnet, utan
håut se på den vannen (sidan) di skåle = den
 som var den kärmat.

Stekto pärå va ju lite finare å te dåm fick en
 ju en liten, liten fläsk hit va å, så då kändes ente
hå törro di va. Te di stuckade pärå å äts
af ant männ-slas glöva-stekt-å korv, ella
spē-he köt (spicket) sact köt, ella kamke mut
sact stor-sic. Sen lite bröd å en sleck mjölk
 å sen kamke moran (humor-dern) så, Gu-a-Lör
Gud vare lov å dessa behöm-mätt (behymret)
 å stemat (matbehymret) å å ja peck ihop lite.
Äppstekt (äppstekt) på-a-gröt i flaska flät

å mō shoves på, å sen smos = krös-na-mos, å mjölk
te å dāppa hōmen i, dō va mō dā bāta som famn
å dō va aue menkō glä-a re (mid.)

Potatis kokta i hōp mō färrika bondböner

Färrika bondböner baljades (spritades), å va
då så aui di ente va så andajles färrika utar
blä-na hade begönt å fyernas (sminna) lite
så hade ju en lit skäl redan enärslutet yelva
bōnan å dō fläktet denna bort (se närra bl.
bakåt om bondböner). Dessa bōnkärnor påsatte
i ketpessa kōut wann, ett bet (en stund) ingen
päränd lä-es i. Då brukte å va långsm
å lätta dām kōka mōan päränd skrap-
cles (ohs. Potatis och bondböner brukte mōga mid
samma tid). Denna s.k. kōnegröt ansågs,
och var också, bra mycke kräftigare än enbart
med potatis. Åts på samma sätt den
förutnämnda, med mjölk eller smörhälä.

min moder f. 1834 har berättat mycket om dessa
 s. k. löngröt-a-kvåna. När hon berättade om
 dessa kom det liksom en glans över minnes gloria
 kring dessa kvånar. Ingen vet riktigt barnen
 — och även de äldre glädde sig mest åt, antingen
 det berodde på de färka grönsakerna eller det
 var den prägel av hembreddad som särskilt
 utmärkte dessa stunder under tillredningen
 där morar med barnen gått hem en timma
 tidigare från skola-neu (man skar såden vid
 den tiden) under det att mannen stannade kvå-
-a (kvår) för att kraka (sätta upp) den av skurna
nekerna (kärnarna). Det skulle varit något
 av lyxlighet för de trötta barnen att dö i
skänningen så följde modern hem och hjälpa
 henne med tillredningen. Hitintills hade
 man under sommaren i regel ätit kvåns
 mat vid dagsljus, men just nu så där i
 slutet av augusti gjorde man de förtä

Kv-äuara för den stundande herten.
 Någon stor brasa för hylsningen behöves ej,
 utan man kölnade (ldade) bara med fåra-ris
flörhärvar efter fårens lör) a' då junte ju så
 grant ut över stuggolnet a' på sparlakans-
sängen, fåubänkarna a' aet, o' sen då må:
 a' torparna a' kine (di andre) daksvå-kana di
 såte aetti lite a' prätade ~~ett~~ en täcken gä-a
kväus mat, ja tänk-a-me-one: "så roligt
 då känne va bara deus, må di läjje (fula)
gäbbarna som säu a' talte om den djuna (ena)
luntia pasasan ette den aura.

Så sedan på sådan kall bönegröt upptäkt
 i flärkaflät, te dagvar, daen ette, var ju
 o'ks a' både måuande och goe. Som upptäkt
 äts gröten direkt ur järnet (stekplåten). som
 it äets på mat-tavan och varje sked gröt
 doppades i det gemen samma mjölk-a-fatet.
 Inga fler sätt av potatis.

1.

Fortsättning på svar i frågelistan M 81

Matlagning

Från V. Torsås socken Småland
 utgjett samma sagesmän som från
 Börsjö.

68.

Bötmät

ja, inte direkt, men man kanske sade
såjel (sonel) eller — rent såjel = (rent kött)
 och alla visste då att det verkligen gällde sonel
 men det skulle kunna hända: att det även
 gällde fläsk, ty detta var ju också rent såjel
 d. i. e. inte kopa-blamat m. a. s. annan mat, som
 t. ex. korv, eller nämn slas blom-mat som
 ersatte såjlet. Håns och villt räknades knapp-
 -ast för rent såjel utan endast som ersättning
 för detta. Det var ju inte heller alla som

2
 äte täcket. Smala köt (färköu) däremot det an-
 sågs för rent säjet. [= opåfackat,] ja re-diē
 (riktigt) sonet. Hästa köt ska vi inte tal an,
 för täcket köt åt ingen menika, inte fönn lämst
 fram på äuan-känra-talet o' knappit dau.

Den möjlighet finnes att köt kallats mat
 (men aldrig våd jag hört berättas) ^{men} ty man kallade
 det späd vari köt — men också fläk, kohats
 i för matspäd. Djäfta-ta(qet-a) köt
 ty ansågs att va gott, det skilde sig endast
 obetydligt från färköu endast det, att det var
 mörkare i färgen, också det att det var det hock
 fick den i flaktas när han läp (var bruntig)
 ty då smakte kötet illa, men då händes på öen
 (lukten) rätu om då va rätu (rätu = ansönt).

69.

KWi-e = (kwiq-köu) ösknades för det hälsas
 av aut. G.h. y. såsom lydde fära-bönnor-
na (färde-bönderna) ut till reilager som

3
 KWi-e-köt, därför en husmoder frågade en
 en sådan färde-bonde: "Var gör ni små ana
 di gamle ko-a-na i to-a-säcken (Torsås sacken)
 nå ni har säljen KWi-e-köt?"

70. Se uppteckning som kommer från Döder-
 huset (obs ytterst kortfattad)

71. se Dhet.

72. Råttspadet. Ja man hökte nånn slas när
 ling på detta. Oftast höktes det färre höttas
 i så kort späd än detta redde av till sås.

Råttet blev ju matigare (ja, det blev mera
 mat, på så vis.) Obs! Matigare var ett van-
 ligt uttryck när man menade att det blev vär-
 defullare, som mat = sovel.

Beteckning för höttit lagan att lägga i grytan
 : höttanki. För sämre kött, slankiti (löst),
sa-ai (mart) = mörkt, sejt (sejt) dåligt
 (På smärre sådes att köttet var så ynskligt
 (önskligt) dåligt så då gemra-de se, skrint.

70. Se svar å frågan 54. här.

74. " "

78. Förekun ej: ? Kōū = mat-spadet? ja
då lavades männslas kokes-mat på
då. Kōl (kōlsoppa) ella pā-a-välling må kōl-
rota-bita i; a' ren a' reū = ärst må mōma
mydcho-ən, set a' kohemjäl (kōū kōrningd).

Di' aua (aldra) fatti-aide: som eng-a-na
hade a' vā mā (inte hade endigriemer för
spārvälling) di' kōhte ihop spæt te dō ble
lite utännes (eū utēns) a' ren doppade di brō
i au — ers di hade, ella ut ingen munk
kā di ba-a se āt mā au. för längre
te kakes (tū kaka) ter. i' slutet a' sjōttan kāma
ella kōrjan a' auan kāma-talen kōhte di
romvälling pā au, dō mā folk inte hade
pār d. Senare tiders användning för
kōrpa har det ej beräknats så mycket. Det
troligaste är au det ej ^{längre} mer mat-spād än

au foek rådde må a' syrr (maga) ut au (det),
hå va'-au (huru murit) då aa lewänt.

ja di rikke/bönder, hånkap, & präster) di kotte
moek wäring, men di fätti-e stäcka-na
sam kenne stal (stula) en lagga-lam
aet i mellan-out, a' sam hänen me wäjen
fenge skäde fö; hö di ba-a se at mä ipaet
herper ja eute. fö, det förkom au fättit
foek skä-te får, me lam, wo di dyed fö
hete. Det berättas i Torsås — men skäde
(skulle ha) hänt i Skatle = moderförämlingen
tills Torsås: au en liten skofflika fö 1850-talet
blev tillrädd av sin vänliga lärare: Vad
lener hi av hemma — han vint au stor
fattigdom rådde. fö sa flickan ni äter kött,
får skjutit harar, di ä a' stera a' goda, a'
ibland har di hörm so' stora så. Modern
hade inhiat barnen au jaktlytet som
fadern kan hem med var harar, men

flickan tycks ha varit en varber = va-a-skå (utslas
 som det skrines) = fellick-ständ-ö (lätt för att
 ge allt på) — unge, som sett att en och annan
 av häarna hade horn. Längre fram i tiden
 kring cirkelskiftet koktes ju alltid välling
 eller soppa på matspadet. Det ^{är} omöjligt att
 ange någon bestämd tid när grönsakerna som
 ingick i soppan började att bli allmän mat,
 ty denna odling har tillkommit lite frö om
frö, men i min barndomskem odlade vi i
haugånn (hålgården) redan i min späda bar-
 dom hade mörtens palternas perriga m.
 om, d' fanns grönsaker så noch kom de till an-
 vändning. Min mor som var född ¹⁸³⁴ här outa-
 lat att redan i hennes barndom gick en
 äldre kvinna omkring om våren — på i
vårdagarna d' sålde — som hon själv sa
morat-a frö, d' palternas-a-frö —
 samt röpe-ta-frö = (att sått i kring

Kau-gårds-Lammen (Kälgårdens Land = Sän gar.)

Deisa morätten som då odlades av allmo-
gen användes mest till penn-trak. De

andra — ja hine fröna, köpte väl mest
hasskapet — jo. Då fanns harkapp. Det var

mest officerare som bodde på sina lön-
huställen. Vi återgå också till matspädet o'
Lättå (Läter) däm håuas (göra som de vill).

Förmodligen harktes det antingen till vållar,
ma fick då ble hop-a-hokt må hötet, pö
so hade di äa (det) i pille.

Fära-huten (färhundens) ja då mens ja alri kä ti
använda däm — jo nu mens ja äa (det), di
hokte sälto = nånn-sleis s. h. hache-sölta o'
däm, ihop må lite andra delar uti räntan (inngä-
krö-met) t. ex härtilaget m m. Denna sälto hachola
gamla groft i hacheko - en, pepprades o' saltades,
Nogs epp i en hunkle och fick form av denna,
användes till masäda - mat o' mer-aftan

Totte ana gjorde på detta vis, somma åte dåm sau
plockehöl = hökte huten, a' ten skafde an det säjlet
 sam fanns, la det tibakes i spa-et = mot spadet d'
lätte au höka lite, redde au kanske lite, — a' kan
 ske inte, — må ajna nygre, kohemjöl. Ten äts
 detta varmt till potatis ella brö och kanske, den
som hade. Detta var ju au däbbel-säjle
 (ha dubbelt sonel) bä ipa d' höt, : au di bara rödde
må? a' här i se på dä kinet = vanligt uttryck an
snishuskällning

72. Se välling i föregående. ja täcken
välling känne ju hökas på femtan slars vis,
 a' bli ga - a' ändå. Det var de hemigaste a' skri-
ni - a' ste (magrate) delarna som to gs till hökning
 av välling eller annan kohesmat, ingen må
tro au det äts några mängder av det färka slakta
utan det måta säctades — målen a' månna
lydde mörornas valpråk — Det var klökt
stänkt men ack-a-me! had säjlet förlora

de
Mycket värdefulla ämnen i den starka saltningen.
Som djuren i allmänhet voro många fanns
i något fett och talgen måste ju under hela
första hälften av 1800-talet göras till ljus.

12. Färb := beständ form.

73 ja, det kunde betyda som en fläck var
oftast det enda som fanns i en gård under
större delen av året i den gamla tiden (tills fram
på 1870-1880-talen).

nej.

En fläckbit kunde va större eller mindre
i portioner antingen den var rå eller kött,
eller stekt och utdelad på tauriska — trö eller
kor-tauriska, han förklarar alltid en fläckbit.

Här grisen var skrin-ö blev ju också fläsk
skrent (magert) Blev en min moders berättelse
från hennes barndom på 1840-1850-talen
gick fläsket smappt att steka på färnet (plåten)

så skrent var det, därför saltades och torkades det
munt, och äts redan spike (spicket) med glövr-
a-stek-tes. Det blev också säjel-sam-mant (drys-gant
som smul) på detta sätt.

Stycke fläsk fläsk som efter lysen i präglutan
avser kanske det stycke som skaktar styckade
upp skaktet i: Ett sådant kallades här för
boite = ett fläsk-boite. Skaktet delades i 6 boite.

Så ålen kalltes jä-a, fläsk-a Mä-a
(fläsk-väl)

75 Enl. min moders berättelse (hon var född 1834)
fanns det fläsk i hennes tidiga barns dagar.

Men Wien hade det svårt på den tiden.
och räknades (liksom här) till största delen
skola kunna försörja sig själva. Dock fingo
de äta kok och skallan på höltarna men även den
fick de själva ta rätt på i kagarna.

Den enklaste beredningen av fläsk var att
steka det i tånga lito (skivor) på färnet

i stekplåten, o' ren sätta fram denna på tarlan
 (matbordet) o' ren en haka (limpa) brö, o' se Läsa
 (lsta) dom äta fläk o' brö, o' doppa detta ritt
 i flötet, po' jå-a-nu. Täcket va ju god, men
 räknades som stort nöteri m'd brusgävarna
 då va ju te o' redet (rekiert) i sä-saj-la
 (stää = dubbel sovla). ja m'didens folk skulle
 se ut hur det nästan hämpades med vars och ens
 brödlit i stekplåten för att på del av det feta
 goda flötet — enget annat vapen än fingerar
 na förtås. Då va ju stora sönn = syng (synd)
 o' menhuskåns må fläket på detta viret, ha
 lå' fläkahiten o' flötet po' en gång, då va
 ju se' enget godt må, så då ble altri nänne
lämning - o' (rester) som kunde anrättas po'
 annat säu.) Fortändigt folk ba-a se kullen
 inte åt po' då viret; inte folk som tänkte på
 sina hypoteks Lån, ella att harma - stach - se-na
skulle känna: behöva ärra nåu, ette däm,

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

Nå, di' sa'tade a' töka-de atü, a' gån de en
höte (hult) stycke, ssa ffar (twa) i ärans, d'ö ble
 d'ä inöet dryare. A' sen äte di' a' enst spökt
 (spöcket). Det giterita på dessa fläks-a-börten
 vickes ju var hemiskt sa't och dessutan
härket till den ju. milda grad (= höjden
 av aut), de krö-lådes (kre-ta-des) bort, och dessa
skoner eller skoper = gyllerante de stektes på glödd
 och en vann-tä-ä (vatten tä) på händes och fick
 bli doppa (säs) till päråne. Det herättas i
 o' torsås (men skåua hänt (skulle ha hänt) i en
 grannsacken, att en pige var så glad öns att
 det tre år-a-gamla fläket var slut, så di' fick
 börja äte av det som var här ffar (twa) år-
 a-gammalt. Ja fläk äts till potatis ens
 enn hade rätte (räd till deus). A' ingan pärå-
nå kom de isä äte di' ju rovå naturligtvis.
 Ja net sri ens hålrötta-nå kom de sä-a-je
 (sevärge) ingan pärå-nå, men däpö kan

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

kan de hänt. Den aumännaste rätten där fläsk
 var den viktigaste endagsrätten var ägga-röra
 på skånska deito va bra, skånska också flötter efter
 fläsket hällas över äggbrat. Stekt fläsk med
 ägg-röra var en i gammal tid gängse rätt när
 det kom främmande oföbappa-nus (oväntat.)
 ja då prästerna nämn gång hade rätt kopa-
 gare (samarbete) med kyrkovärdens, brukade
kö-be-vä-da-moren alltid bjuda prästen på fläsk
 o' ägga-doppa till middag, o' då ville prästen så
 var så jämt fa-a-ti (Vårade) han ring för
 no' hög frågade: "kommer du hem till middag?"
Nej. ja ska äta fläsk o' ägga-doppa i da, hos
 Peter Johans Anna Stins.

76 v. När minnen voro utför magra
 skars inte revbenspijeller i från, — mitt
 fläsket blev ju då allt för tunt och värdefullt,
 man lät då — ej såkan revbenen sitta kvar,
 och stekte enur kokte deus en stycke, som sedan

14
 efter tillredningen skars upp i bitar. Detta kunde
 stekt bringa, eller sade man stekt, eller koht,
 revbenspjet även an detta, och Lot (Lötsades) y'
 om att grisen va så ynkli-liu (ynkligt) dau-
li-å (döli). Längre fram i tiden på 1870
 -1880 talet började man allmänt röra skinkorna
 sen käut (höll) ju dessa denne / riz Längre.

Rökt, kauft fläsk, sko-ät i jemna granna
lita (skivor) skäde då va på alla gilles-bord, an-
 tingen då va jul ella ente. Ja revbenspjet
 då va ju gillesmat fötös, så inte finge käma
na äts täcket yelne, neke, alla di hänte
 bitarna och lä djörmas te främma da.

Stärkelse-doppa (doppa potatisgrum och
 mjölk) äts också till stekt fläsk. Detta var oftast
 en frukost rått för söndagsmorgnarna inga
 (innan) folk ga se i väj te kökan. Täcket
doppa va ju så hjärtans gär, så då va inte
ulet, men då vankades ju inte heller alla

he-ä-a [helgdagar.] Kolettu förkom äls: hine-
tien hoggedes röggen ifrå skillet, men hoggedes en
i nånnu itöckna [många stycken] blita toars öve
ja ffä-a-t-ön, dä di härane toqs ren te ko-
kes mat. Dä fanns folk som tötte än röggen
va dä läita pä [shinet = /i-nu, va inte dä
ä-a-tie [artigt berömmeligt], fö di fete litana
skulle väll va fönärmt ella [eljert.]

Man taite alltid an det som var fett i förening
med det som var gott. Således sades alltid fett
och gott. För gamla ensamma kvinnor
i ena lilla stue hade en gång på lite
smake från di möror som di brukte i spenna
ät. Ellas var nu till julen och de hökte
de äsa smul samt doppade i bröd i spadit
a' tötte ju än dä va så gynke-lit gott, så
sa den ena te hängarna [den andra]: "Va
tro du hongen ät-ä nä dä ä jul?"

Å! Sa hæng (= hin = den andra): Han ät-å väl flöt
 å dreck-å väl flöt. ja, så goe var flötet att
 det ansågs som hængamat — vid jul.

De skrämmaste bitarna å hasa-na som ju
 alltid bestod av mest skinn, koktes till hoker
 — mat = ärt-å-välling [grula ärter] stönja = gäb-
 — å stönja (rozmas). Namnet stönja därav
 att man åt så möt att man blev sten-å-å
 (sten) å fick stönja.

76. Revbensspjåu räknades som den förnäm-
 sta gillersonaten vid jul, och serverades till
 bruna bärn — längre fram i tiden till
 grönärter.

Ord till p. V. Torsås

Stora ord å fett flärk, fästna inte i halen
 på staka-na.

L. Mat av hackat kött, flärk och inälvor

77. Korv. Tingen annan betydelse än i rikets språk.

Redskapen vid korv tillverkningen har bland allmogeten ända fram till sekelskiftet betecknats av ett flertal större och mindre laggade trähjul samt verktygsade trätråg, en hacke-ho var i såjlett hackades, en hannys (liten kortklippt hand-grepp), eller ett par hack-e-kneivar några stöck-na fjäll-horn för korvstopningen, lite oräjt (ore-digt = turturastat) lei, eller bommels ga-an, eller lite äpping-a (slutändar från varpträdar i en väv), en vanta-nål = skämning (stoppnål), a' månna stöckna grava sy-nåla.

Desutom behövde somliga en s. k. korv-a-tén (för vrängning av fjäntren) men dessa efterfrågas ju y. här, och

endast för rengöring av tarmarna af ljäus
ern behöfdes denna alnstånge grova
 ståltråd med sin lilla ögla på ena ändan.

En hacke-ho var vanligen hau-a-en
 (halvannan) alen laung-ö (lång) och helsten så
 bred — ulla kantle mäpp-ä (mera). Då
vå-ra-des inte (betydde inget) då vå-ät
 (hur mycket) då va må storleken, men antingen
flek hang lō (lov) va utgröpt ur en tjock-ä
ek — ulla be-ä-ke (björk-ä) plankor.
ulla fanns det en påspildad 3 tumers bred leit
 runt om fyra sidorna, vilken hindrade
 höttet att far ut. Hannyxen va oftast tung
 ä' kortskäft-ä-dä. Hackehövarna
 hade uppåt stående skäft och trots att de
 tillhörde de sista decennierna av 1800 talet
 och räknades som en ny uppfinnning som skulle
 utrota hannyxen vid höthackning så

låg-nade | ke-nade | tröttnade | man snart på
 hock knivarna ty de var för långa och man
 måste med hela icke kroppstygad, håns sig
 över dessa för att pressa ner dem genom
 = djö-men tröttnade, och efter en stunds
 hockning domnade både armar och rygg
 och bäjn (ben) andels bort. Den gamla kam-
yxen däremot föll — på grund av icke tygd
 låtare över och genomskär höttet, men arbetsamt
 var det att timma ut, och timma in stå böjd
 över hache-ho-en, för naturligtvis fanns ingen
 så° applåderperson som kunde inse
 hur dycke låtare arbetet kunnat utföras om
hache-ho stå på en bänk, lågan högt,
 bord eller en därtill gjord hög pall. Ke hache-
ho placerades på en stol eller en pall med
 stolshöjd. Dock var det vanligt — på de
 ställen det fanns drängar att dessa fick
 delta i hachningen — om KWäna

Fjällhornen (korv-hornen) av vilka det
fanns tjå-ja-tals (tjågtals) i olika storlekar
och så en ännu ä (en) vä-2 storlek är 3-4
personer samtidigt känne fjälla (stoppa)
korv, i samma grovlek, v h o a alltid upp-
trädde på en st ta k ä (stark) simme (en
snöre) och såg i all sin grö-a en form ighet
dock mest det som ett hags perle-ban
som skälla (skulle) varit) avredde för troll.

Synålarna och garnet användes är fört
sy de grova fjältern med, och sen man
flytt denna sy i hop dä i slut ämn.

Ja dä va fö l små d-lit (ret punt) en
shengen (larmarna) skrapades så der
i ren gö reng en, fö (ty) dä blev ju korv arna
kortare och man känne på sy dä beet
så mået — som ella. Så ord pråk
säger också: är av ting har en ända, ä h en
en kan har f (ä tvä) — skär en ä en.

på metten — så har han fä, ändå.

Skämningen stoppmålen skusa va te a
påta (puta) hå må djomen dö tjocka korra-
shinget, fö kom då ut lite Läft (luft) (djomen)
di hås-a-ne so hölen, so sprack inte den
korv som om skulle kohas så läu.

Aua trå-skrämen skulle va te a fä ä
Wä ä vannlägga röntan ing-älvorna i:]

Mig vetterligt fanns ingen hentänd slakte-
dag. De största och mesta slakten skedd dock
om ätte-höit-a-ti-en (efter hösten = den tiden)
me van metten av nov och tio fjo-ä-tän
(14) då fö jul var dock den vannlägga s. k
slakte-tiden. För längre sen tebakas = 1840-
1850 talen värade man slakten om efter
väderleken, än senare. Var hösten blid och
vacker kunde både sen (metten) a möt gå
ute a skämpa och försörja sig jfr a längre,
och då fick man färkare mat tio jul.

Man blev givmild = go-a-rad-a, när man
hade hulen-punga (a av) mat och en ord-
språk tydde så-här-a-na: "Då å inte så no
[mo-ga] må en paet i slakte-ti-en, således
fanns en viss slakte-e-tid.

G Mat av hackat fläsk och kött och inälvor.

77 Korv. Dessa ord har ingen annan betydelse, än
i riksspråket.

Den som slakte de endast sin gjorde i
regel endast 3 slags korv. Titerbann, Svart-
korv (blodkorv) och riekorv (en slags lenkorv).

Till iterbanden tog man hjärtat med
hjärtslaget, hela lungan, tungan samt
något obetydligt köttigt (magert) fläsk. Samt
man skar bort från fläsk-a-böten (de 6 stora
bitar som slaktarna styckat slaktet i), men run-
dade av dessa något för att på dem att passa

in i det runda, eller ovala flårk-a-ka-ä
[flårk-karet]-salt-balgan]. Dessa ant tiusammen
hackades fint, i den hackeko som antalats.

Först hade dock lungan repats, från sina värsta
förgreningar, hjärtat hade skurits upp och oly-
dungs-örnen bortskurits (dessa öran voro begge
hjärtkamrarna) vicka ju mest innehåll väggan
och ångångar från pulsådrorna och således ej in-
nehåll någon nämnvärd föda, men framför allt
måtte de bort därför att om en havande kvinna
kam äf förtära något av den korv vari dessa
ö-än ing-blannats [inblandats] så blev barnet
hon gick med tyngnare i en olydligt. Lungan
förvålades och skalades, även lungan förvål-
des några minuter den gick därigenom lättare
att hacka. I en del av det matpad man kökt
Wien-a-hu-tet i, för våldes. stopp korngryn.
vid slutet av denna förvålning spaddes
[spraddes] med mjölk, tius grynen blev

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Förl. M 81

ungefär halvtakta. Därefter — sen detta blivit
alldeles kallt, blannades det i hop må det
hacka-da såjlet, o' tiusatus må korv-a-
kryddor, lite tim-jan, som man köpt av en
trädgårdsmästare på maken (marknaden), samt
väl krossat salt, och — i äldits tiden stark
peppar — senare vitpeppar. Denna massa
arbetades nu mycket väl tillsammans med
några rödlökar som skalats, hackats och
brynts på järnet. Denna massa av vilken
man kanske genast stekte lite på plåten =
järnet och således fick den förste smakebi-
ten av grisen, — stoppades = fjäddes nu
i de smala, raka, och även krok-ta
[krokiga] fjälter som väl smjorda legget i
vann över natten. Vid fjällningen använ-
des de därtill la-nom stora fjällhornen.
Hornen knåts med äppingar i begge
ändar, lades i en botta [hytta] var tals

med lite väl korsat, grovt, saet. Efter en dygn
hängdes dessa istå-bann upp på en s.k. gälle
(en träställning av krakal) framman-fö
hökspiren, eller för längre teleaker, i mors barn-
dom på 1830-1840-talen, inge i stugan=enda
boingsrummet i de gamla sparra-stugorna.
Iterbannen hängde nu här tills den blev alldeles
törr-a (törr) — en kan ente ble äpp-ätna
ingan dus. Slaktade man tidigt, t.ex. i början
av nov, gömdes dock alltid tu ella tre istå-bann
te julen. Det berättas om en fatti-a stachare
som fått en täcken kö-a (korr) a tänkte gån-
om a den till jul men en gång när såj-let tröt
bad do-lämn (dottren) glöva-steka håmen
te meddan. På dotäns häntydan om att honen
skulle gömmas ja-a-te hang: "Stek du kö-a-
men då blia väl nå-let te rå-a (råda),
te jul. Dessa blev sedan en lokalet ord-
istå när det gällde spara eller icke spara."

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frgl. M 81

Vitkorr. I en liten del av det matiga som
grieshumudet kokats & förvändes i stopp horn
gryn vickas sedan väntan färdigkoktes i kyök.
Hela lenern — vicken ju legat i väten några
timmar — och från vicken gaubläsan bortku-
rits, koktes nu i väten varefter den revs på
ett rinejörn — detta före sakenheftet — sen kom
kötkkärnen — lenern blandades nu med
horngrynsgröten, som kärrnat, en kaffe-
kopp sirap tillsattes jemt lite vettanes (ohet-
ligt) salt, krydd eller vitpeppar som stöts i en
järnmortel, ett par matkedlar sådesgnuggad.
Mej-rampen mass korv krydda som höpts på
marknaden) samt — i aura bästa fall lite
gräddomjöl "om man tyckte att korv-a-maten
var väl hård". Massan arbetade väl två-
mans, varefter den stoppades = fjällades ge-
man ett ^{hörn} ti den grova rake fjällstren,
som förut syts i botten med nål, och den

träd som förut omtalats här. Efter stoppning-
en syddes den ihop på samma vis, varefter
kornarna lades i hett vatten för att koka
ankring / timms, därefter togs de med en
långskäftad-ö gryte-sked, av trä, upp, och
lades att avrinna på ren-å halva. Det
varm eller kall, helst med krös-e-mos.

Uppmärksamhet i lite få var det en mycket god dav-
-ra-måls-räu. Särsmagen hade också
rengjorts och dessa fjeliter skars i meint
3 bitar och syddes i hop och fyllades på
samma sätt, dock utan fjälskorn ty här
ätes korn-e-maten mer än äina skjäjj (sked.)

Svart-korn-(blodkorn).

Meint 3 tredjedelar av blodet blan-
dades med grovt rågmjöl till en mycket lös
gröt vari blandades ett par kaffekoppar
sirap. Ett par kackada och krydda lökar

en matkud ståu kryddpepar, salt och lite
 ingefära samt — om man hade råd —
 några matkudar flöt och derutom lite
korr-a-kryddor av båda slanq(slagen) timgår
 och merjam) sånliga hade spat bloden
 med något magdricka. Denna korr-a-
smet tändes nu med en liten vanlig träsked
 ner i de kroke-ta (krokiga) fjältern, vilka
 seys på samma vis som de tju körnen,
 varefter de pick-a-des med skärningen
 (stoppnåten) och lades i kallt vatten för att
sakta och försiktigt koka upp. Efter en par
 timmars kokning togs en korr upp och
 skars av en bit, var kornen då antingen om
sa-a-t-i (vart) så var den färdigkokt, syntes
 däremot massan inne i mitten något blod
 röd måste den koka längre. Denna korr
 blev utmärkt god, äts varm, eller också
 — sen den kämnat äppitikt, skö-en

i skiv-ä må kröse-na-mos teu, denna korv
 var om möjligt ännu smekligare än Wet-
kornen men man kan säga att de liksom
 kompletterade varandra och hegge slä-na
[slagen] voro mycket efterlängade.

Ändå var det med kornen som med all annan
 mat den måste för att bli god. Vore nog-
 grant tiulagad. Fög man t.ex. bara för
 mycket rågmjöl och korvsmeten ej fått
 stå ä balena (svälla ett par timmar innan
 den stoppades blev den hård och torr, och krydd-
 smaken fö ann förr ann), kornen kom då
 att starkt påminna om pect — som ju
 var en enklare rätt.

Det berättas om en skomakare i V. försås
 som en gång mid arkte i en gård blev hjuden
 = bjud-ä Warkorn varvid han utbrast
 : Dä va a-a-ti-ä (artig = kantig) pect som
ä sking (skinn) om. ja ni Läcka dä-ra-

na hantverkare som djock ikring på
bajden (byggden) a' sydde, di finge si mäs-
sa slakt på slakte-mat a' annat, a'
tänk-a-na-me. Va di va tillverka i männer.

Hackehorr. Den som slaktade fårslakt sam-
tidigt med grisslakt — i dessa gårdar gjordes
utan de förut uppräknade 3 slag en en
hackehorr. Här liksom vid grisslakt
togs samma inre organ, rengjordes, vatten-
lades över maten. Och kochtes sedan samt-
liga delar en liter stund. varefter en kanna
hörngryn förvälades i matpödet — räckte
ej detta spedd grynen med vatten och bord.
Va maten halvkokta. Huvudet kochtes också
sedan det liksom grishuvudet rengjorts
och tungan från huvudet, denna tunga togs
oftast till saltning och följde ej med i horr-
maten. Det oaktade var huvudets bitar

tog sig med i hackekornen, utan ät som högt
 hött till potatis, men det öfriga gick med i hacke-
anaten. Och denna hökta hött hackades nu väl
 i hacke-höen kryddas med salt och peppar
 — efter smak men inga korv-a-kryddor
 (timjan eller mynjan) däremot bra kryddor
 lök. Arbetades väl tillsammans samt fjäma-
 des först i rak fjälten så långt dessa räkte
 och därefter i de smala krökiga, saltades
 något dygn i en trähytta, varefter de upphäng-
 des till torkning några timmar, därefter upp-
 hängdes ännu dessa till torkning på gälsen
 i taket. Dessa korv äts sedan bräckt,
 antingen till potatis eller också till kjölka-
välling med bröd, och var då oftast en
dåra-mål (dåra-ar-s) rätt.

För öfrigt gjordes svart, och vitkorv, precis
 på samma sätt som vid gris-a-makten.

Ytterst sparsamma moror (husmöderar)

viska slaktade men förslakt ärliken, och
därför hade gån om torkade och upplåta
sjänter hänga-ners, aū ta tin, när de färka
möjligen trät-e (tröt), de brukade också
rengöra, vatten lägga, och i kaakvatten skilja
pölua de tjocka skenlagren i vämmer
= magsäcken, för-äua, och hacka denna, samt
ta denna med maten ten hacke korven (on sten
här = hacke - maten = korv blandningen.)

Br antiteten blev ju något större men kvali-
tén betydligt sämre, varför en del moror
enstämde i det gamla ordtånet: Då ä bättn
må en liten gō-ä bet — än en stō-ät
(stort) (ongt) (ont) (stōcke) (stycke). Den korv
lämpade sig bäst för glōv-a-stekning
(haltras på glöden i den yppe-ne spiren) ty på
järnet = stek-e-plåten stämde den gamla
mycke fett för en känna stekas och de
tom ä de ut an för de tōrra, hårda grynen

och och övriga beständsdelar antid vitt om kring
 då man ju alri hade rätt råd till ta
 n och flöt te stekningen. Dessa här upp-
 räknade korv-mag är de äldsta på orten och
 ha hemstigen förekommit från början av 1800
 talet och fram till långt på 1900 talet.

Omkring 1860-1870 talen började man ännu
 i bonde hemmen att göra flera olika slag av
 korv, såsom medvårta-korv, vid påsktid,
kött-korv för kokning — vid kalasbord,
 samt vid vintersläkt, en god bräck korv med
 rent fläsk kött eller blandat få — och fläsk-
 kött, rivna kokta potatisar och någon kockt
 kaviar mjölk samt salt och kryddor efter
 smak, denna korv-smet + arbetades en par
 timmar, hängdes i rök någon halv dag och
 förvarades sedan torr. Den var utmärkt
 god, och länge hållbar. Brukades till smör-
 gås bord. + fe — korvsmeten stoppades

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
 SMÅL. V. TORSÅS
 Frgl. M 81

i de smala fjälstren. Respten till dess a
sitta korvlagren och onörarna optant från
präst-a-gå-ra-na eller från någon av de
härskap som möjligen bondlöstrarna tjänte
hos, ännu längre fram började en och annan
bondlöstr att besöka någon folkhögskola, som
då tillkommit, och fick i dessa skolor se och
lära en del nyfikenheter i matväg särskilt
vid korvtillverkning. Så gled tiden här mat
cokelkäftet och då börjades en ny matordning
även på en del bonna-ställe (bonde-hem), tjänte
folket skulle inte sitta vid samma matbord
som husbondens, utan äta fö se sy br e.

De gjordes optant — "liksom i Thäne"
änklare korv åt tjäntefolket, då blev det
t. ex två slag av vithorv = leverkorv. Den
en som den här å sidan 86 omtalade
med korngrön åt drängarna, den andra
åt husbondafolket och den gäster, av risgrön

kokta i sät-a (sät=orskummad) mjölk stirpad
med grädde och tillsatt med den kokta och rin-
na — eller malda levern, riken luttarna
-del, russin och sirap. Denna stoppades och
koktes i de tjockaste rak-fjädrer. (Obs!
Russin kallas även så sent för rosin-na)
=rosin-er.)

Medsviten som här omnämns
tillredes på samma sätt som nu 1948, men den
stoppades aldrig genom kornspruta. Även sedan
denna vid celvskiftet blöet allmän i förening
med köttkvarnen, stoppades med sviten
för hand, och med fjälle-horn, den blev
på detta gamla arbets sätt kompaktare och
mer a fast — den höll ihop bättre.

Det var egentligen slaktarnas förtjänt
att köttkvarn och kornspruta kom så fort
i allmänt bruk. Minnorna på se hur lätt
det gick för dessa slaktare = chakuterier att

dels male hållit och sedan stoppa hornen på samma klva-an [klvarn]. Horn-tienertning och fjällning var i den gamla tiden en yttent arbetsamt och ockerligt arbete. Böfken utan järnspis voro ju aut för kalla varår arbetet oftent skeddde inne på det stora slag-klaffbordet inne i stugan, där man försörigt både åt, och sov och där alla barnen veitades, och kuffikerna som de ju voro, hängde och klängde de trög detis bord, som ju ene stunden låg fust av fjälter, vata och ockerliga som vunde ry, andra åter av trög med horn mat och med en och annat fjällhorn liggande här och där, värt var det med blod-hornens stappning. Sen den arla belysningen, — i böita fall från en liten dykande oljelampa.

Den korta höst och vinterdagen gjorde ju att en stor del av arbetet måste ske efter mörkrets inbrott. Inte sänderligt att kvinnorna se-

dan de avslutat slakten kände sig som
 f[ästa]-da (tvättade) om kretet.

Efter avslutningen var man så god som
 nödd-a, å f[ör] en (stämman) skicka bort
 smake-körv till grannar, släkt och vänner.
 Även den som slaktat, skulle ha en körv av
 varje slag. Det var också lag på vilka slags
 fjänta. Slaktarens körvar skulle stoppas i,
 dessa har jag tyvärr glömt, endast en minns
 jag: vit-körven till slaktaren skulle stoppas
 i önnar-tarmen (färdtarmen) = fetaste
 fjälsret.]

Uch! Man minste hutant hur många körvar
 det skulle bli efter en smislakt, som barn fick
 man lära sig detta lika klart som att förtä
 almanackan och betsmannen. Det borde
 också bli så och så många iiterband, så och
 så många svart- och vitkörvar samt så
 många s.k. kippor (tarmna fjältes som

som korv-a-maten ej räckt till för ifyllda
 dessa kippor skulle nu läsas upp, knustas
 för i hegge ändas, brentas i hop och hängas på en
 vägg i matboden eller där man förvarade
 sådant som måste ähtas för mat. Vid stor-
 makthet voro dessa kippor sedan bra att ha,
 man kunde också låna bort, eller rent öfver
 - a bort några till en bekänd värd, som det
 anvislyskats för vid rengöring av fjälträn
 och dessa gå till sänder, eller kanske en hund eller
 gris vad framme o' helt enkelt dratt iväg
 med en bäck fjälts. Vi så täckit te-fälle
skälle enn dätt se som fällen (fallen) frö hysa
na us enn inga kippar hätt.

Sylta. Ordet sölta (syta) betydde i förra hand en maträtt med olika sammansättningar av senck och kryddor, men i folkhumorn kunde det också betyda någonting obegripligt = något som misslyckats — å ble sölta å antihop. Lättlytt kunde detta betyda att det goda som utträttats, hade cypblandats med reselhet, och nu vintte man lika lite om rjölva inne-körden, som man vintte vad det var för slags matlaster i husandryllan, ty denna kunde innehålla en hel del både Kretella (körtlar) och smukigheter jemte det utmärkt goda kakita som fanns t. ex. på Saenhusundet. Obs! Här man tänkte på, och talade om syta så var det då alltid s. k. preus-syta av smenhusund. Det blev ju i preuren sammangjuttet här, och förenat. Folkhumorn tänkte sig väl också att det som engång plöckats och skurits sönder till sylta

kunde sedan aldrig ändras till annat ända-
snål, syfte var och förblev alltid syfte.

Det onyckta gamla uttrycket: "Då ble sölta
å autikop hade här en annända betydelse.
Färlagning av preussytta. = julsyttia.

Öst lina-kute (svenskuvred) klår-des
i f/an (toå) eller fyra delar på längden.

Hjärnan bort togs och gavs åt hatten, kute
fnarkades (synades och ansa-des) lite bättre
än vad slaktarn gjort, fanns det mindre
tårar av lina-to-et (svenska-håret) kwa-a
(kvar) t. st. vid ögonen, så käut (häll) man
dessa mot värmenfelden å sedde (sveddde)
att (det) lite. Öronen fättades så-a-döj-
tes väl liksom hela kutet mycket sedan
vannla-es, å lyttes detta vann männ ger-
eng-a (gänger). Dagen efter lades autsam-
mans ner i en gryta med kaut — ja, käut

namn å nå då kockte opp skämmades detta
 mycke enal. varefter en näne salt lades i gry-
 tan. Efter skumningen lades lök på grytan
 och nu fick hudet koka tes henen lormade
 då det lades upp med grytskeden på
 en stort ofta onlängt trå-trå (trå-tråg)
 te fat-nings (swalnings). När den värsta hettan
 för ännet (förswannet) skildes köttet från henen
 och skars i jemna granna skivor — så långt
 det gick, det smånn (småkutarna och smulcrne)
 togs också te vare (tvär-varatogs också). SWälen
 = sä-an (svälen) hade alla färes (skatats
 bort, och låg i en hög för sig. Papillen hade
 tagits ur de kockta ögonen och dessa hade
kläpts (klypts). En och annan mora som
 hade stort hukåll och hörde mycke sötte
 för t. ex ma-säck-a-läggning tog ihland
 och kockte fina-häsa-na (sväns-häserna = gräns-
 häcken) och kockte dämme (däm = densa) i hög

med hudet och tog dem tehjelpes i sölten
 som ju då blev betydligt större.

Man blöttes en tönn-s hannduk i käut
vann å vreds ut väl samt breddes i en
hopp arkänka. Denna hannduk klädde
 nu färd å its må jä-ra-na (swälarna) och
 på denna sväl lades nu ut det förut i odd-
ninggjorda, renkurna soudet. bartannat
var med feet, och bartannat var mazert
rikt svien-a-hute. Donnan de re-ella
skivorna lades småsmå-lå-må så att inga
tannrum bildades. Man var var ibrod
des krydd-peppar och lite väl krossat satt
En och annen knora lade också på några
lökstivor man var men. Okerit lades nu ett
var sväl ar varefter man samlade ihop
att fyra sneppa-na på hannduken å käut
där så i vänstre riken med en med
den höjre snodde en bartant-s sem-

me. (en snöre) i knät-te, detta ordentligt.

Syftan vilade under denna procedur siner
hären i brenkiden men hade förörrigt ingen
gemenskap med denna. Bænkens ändamål
var endast att bebehålla den runda formen
på syftan. Nu såg också syftan ut som en
rent knypte, när hon löttes opp på banken
och sänktes nu deno knypte ner i det heta
matpæ — var i syftan kokats — och fick
nu en nytt uppkök ingen hong laes i
preus. Preusen hettad oftast av tråä breda
kärkräder en under och en över, och på denna
sitta en stor-å stjärn (sten) på —: Lä me si
menit tie mak-å (marker = hjälpen)
Däen en to g preusen bort, och syftan
lades i koht, skummad-å, iskall-å
salt-lake, i en trärpann, en botta
(hytta) = laggkär. Här i hån syftan n i, en
god över lille-jul (kyng-els-muse), ja

kanske önskar Sefra-mässa (Sigfrids - mässa)
också = den 15 februari.

Syftan har alla tider tillverkat på detta
sätt. Men omkring sekelskiftet började man
även i stället för saltlaken som konserverings-
medel, ha syftan insept i en våt handduk
på vilken man strödde en mjön salt, då och då,
syftan blev då icke så littersalt, men ville man
gömma den länge var det säkrast med salt-
laken — även i denna måtti den vändas en
gång ibland. Prensytan räknades inte
långt som verklig jula-mat utan också som
den förnämte av våra smörgås-sätter och
bästa gillesmat, den äts med äddi-ka (äddi-ka)
na' då ba-a-se (när det var rig) d. v. s. vid
matbordet, som masäck till exempelvis Sefra
mens snaken (snarand) i Vexjö den 15 feb.
äts den ju ha' va-ät då ba-a se.

Som mer-äften (före eftermiddagssnacket)

införande) va ju söta å jula-kra/saftig
 var söt skänk limpa, men då hänta som fanns.
 Bann nämner bekanting eller henna-stu-bo
 (granne) som skulle kys en sopp, o' enn skulle
 ha nåt o' hita i — efter suppen så va ju
 söta o' krö så ynkligt gott.

Bruslytta: Om bruskylsket på Wiener skär
 man 6-8 lums breda längder i vucka man
 tv-årsöner kät och fetranderna rispade lite.
 med en kniv, och sedan strödde salt och krydd-
 -peppar, varifla fläsket rullades i hop, och vire-
 -des tät och fast, med en starkt snöre —
 möjligen en gammal rocka-sno (draglina
 till spä-må-rooken som nu var upplåten.
 (Obs! För Längeren t. ex på 1850-60 Lelenfams
 det inte så gott om snören som senare tider)
 Autt en tåken hära-na larenga sno, den
 dundade bra te räu-söltan. Därefter kokte
 söltan antingen färsk, eller också saltad-å

gånge men den ömrent i flärka-kat-åu en
 ltid; så fick enn ju lite mattpa senare, som
känne användas till känn slas anen mat-
 Lagning.

Lid kaw eller förslakt
 rullades slagriderne i hop och koktes färsko
 med kryddor, peppar och lite salt emellan,
 dessa reita sytor virades också med smör
 men koktes oftast färsko och lades i press,
 [de matararade senare tiders rullader.]

79. Pölsa. Detta var en rätt som icke före-
 kom här. Ordet var bekant genom en
gammal gäse-gäta. Man brukade i min
 onaders barn dom på 1830-1840 talet
 säga: "ja sätter off — det eller det,
 på att du inte kan bära en korv över
 Breense-bäck = gamla gränen mellan
 Skåne och Småland. Ne he då går inte
 på ne du kämma ör-å bäcken hli-å
då en pölsa. Obs. Skänningen kawade

korv — av alla slag för pölsa.

80. Hackemat = det hackade sovlet som skulle bli korv. Hacke-ho och kniv se svar å frågan 77.

81. Ränta. Någon annan maträtt av hackade inälvor en slaktdjure än denna färdigblandade och kryddade korv-a-mat = hackemat som man oftast brukade steka lite av på järnet och äta till potatis, förekom ej, det fanns ju alltid korngryn i korv-a-maten = hackematen.

Se föret bemärade pregor här om hackemat.

Förutom denna här beskrivna hackemat fanns något annat som folkhemmen döpt till "hackemat". Den person som berättade en sak om att om i ren, eller som i saknad av herätartatång likväl sökte herätta något änligt (underligt), eller något men aldrig kom längre än till det gamla vanliga, där, han sådes göra hackemat.

ä(ar)autikop.

89. Av kiel-a-räntan gjordes lung mos
= longe-mos. Det ätliga av spädkalbs-räntan
rengjordes och koktes. Hacksades temligen fint
samt uppblandades något med körn-
grön som förväts i matmjöl eller mjölk.
Äts varmt till potatis som middags-rät.
Blev det några lemningar (rester) över
hogs dessa — ja detta long-e-mos
upp i en kopp (spis-kren), terstäl eller
dyligt och utas sedan "det stelnat" i
skålar och äts som närm slas söta må
brö te. Ädde-ka (ätiika) smakte bra här
denna rätt. Det var en bra dev-ra-måls
-rät en klara sådant, a° sen lite mjölk
välling efter.

Testiklar användes aldrig till mennukopö-
de annat än på herrkaps-ställen där
de koktes, skalades och lades i kokt satt-

serverades sedan uppskurna i tenn-
skivor på smörgåsbordet. Dock var det endast
efter en enda djurdag som dessa tillvaratogs
det var efter ungbaggar. = yngre baggar.

Kosnas lever tillvaratogs och använ-
des på samma sätt. Håll sig friskt länge
i saet-laken.

M. Mat av blod.

83. Som ingen annan slags mat fanns än
den av blod sade man endast mat för
såvida någon ej på något sätt. "Den
lilla mat, om någon liten knubbig pojke,
eller en par vuxna pojkar under gråt,
före en matsmål, kunde tillräckligt uttrycka
ett uttryck som t. ex. "tro du ja å rädd
en täcken palta-sädd som du?"

Täddas här i denna uppteckning näm-
tid bakter aldrig matbröd av adnoren

först så sent på 1800 talet började man i de stora husen där det skötades mycket baka och torka pauthröd. Dock var det ej tidigare alldeles okänt, ty herrskaperna — vilkas fruar oftast stannade från en ort, bakade och torkade pauthröd. Deras tjänstfolk tyckte dock aldrig om denna sätt vilken oftast serverades under sommartiden då man ej hade andra sätt än väja på.

Blodhorn se svaret på no. 77.

Paut Sedan man gjort blodhornen tvättades alla de blodiga kärlen ut — de, som använts vid blodhornstuckningarna skedades uirpar och fjällhorn m m. Detta blodiga vatten togs nu med för att utöka bloden som man lämnat för paut-lus avtving, vidare en klump sag-drecka [Wag drecka eller lier = det sista slaget av ~~den~~ matdricka. Blandningen hieldes

i ett de-jen-trøj (deg-tråg) = bak-tråg,
 saet, svart pepper = stark pepper och krydd-
 -pepper, lite i flöt brynt lök, samt bra
 med korv-a-kryddor meysan och lim-
 jan, arhetades i; tillsammans med sam-
 manmalet råg eller kornmjöl. I äldre
 tid när man använde enbart kornmjöl
 till bröd hade man detta mjöl i pacta-
de-jen och senare fram på 1870 talet när
 man hade endast råg till bröd tog man
 sådant. Detta arhetades nu väl tusan-
 mans — med händerna till en mycke
 Lös deg, vilken sedan fick stå en par
 timmar å båt-na (spåna). Därefter
 lyftes träget med pecten upp på spis-
 hållen eller ständes på ett intill spisen
 och den som nu kockte pecten tog därefter
 med högra handen i pactedegen ett
ämne, lagom stort till en pact, och nu

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948

SMÅL. V. TORSÅS

Frgl. M 81

formade han detta med hjälp av sin vän-
stra hand till en rund boll, som han genast
lade i gryt-skeden ~~och~~ vickan gick stå hvar
i det kokande vattnet i grytan och efter några
ögonblick vände han lite på skeden
så att patten vickan var hemmit till de en-
liten skinn — kom ner i grytan. Om
så icke skedde blev patten kläbbig och gick
sånner, när man efter en stund måste röra ända
till botten i grytan med gryt-skeden, på det att
de understa ej skulle fastna vid botten, detta
säte kantes också att lägga se på. Det blev
då en långsam-må (ledsam) hultoris, ty-
den — patten gick såder.

Då å lite som gör att [det], lydde adpråket, å
detta stunde. Det förddades också en viss
— ofta medfödd — vana, att forma pat-
ten så — att han såg ut som folk —
[vanligt uttryck om ant som borde va lite

stil på. Ett annat talesätt om rålförmod
 pakt var att: "Tingen grobba borde — alltså
 djäfte/gifte) sig, fånn hong käme göra en pakt så,
 att inget enda finger (= fingerstryck) syn-
 tes på på pallen no han va riktig. Denna
 pakt äts: förtä gängen mycket rykande varm
 med mjölk tiu — us en hade förtä.
 Annars dudde då bra ändå, och det berättas
 om en bonde som såg de mattar och de
 sina he-ra (pojkar) äts pakt, hur han uppman-
 ade dem: "Ät bra enä bröd jät mycket
bröd te pallen, era så jät ra ja (som svargar)
 Ett annat sätt att servera mycket pakt, han
tiu senare på 1870-1880-talen, då höktes en slas
doppa (sås) av mjölk och kornmjöl) ja, en tenn
mjölk-a-sås, vare fanns några berömda flöke-
 käringar. Detta ansågs av gammalt folk
 som rena löse-rikt med Guds gåvor och
no fanns det de som ändrade om det

inte nu va på världens rätta tid, nå folk va
 så grätte-na (här menas = hade så stora fördringar
 på mat) (obs! ordet har även annan betydelse) så de
 skulle ha bå fläsk o' däppa (sås) te patten, lök
 va ju te o' fä-söj - lo twa = dubbel, sov-lar,
au ha fä twa slas söjell på somme gaurig

Blodplättar bakter (graddad) på järnet plätt
pläten, när man slaktat en grädd eller hade
 endast obetydlig blodmängd. Indigriener som
 kis patten, men smeten skulle va av samme
 tycklek som te vaff-lä, eller så au de ringe-lä
 (se flög ringar) kring gryt huden "som ju stod
 i smeten" — när man rödde vid denna.

Som framgår av det sagda: brukte man
vasken måla (måta) au väja några saker,
 an d mätning, men man hade rena små
 enkla märkeken på en hel del, och detta stämde
 i regel. Soppa, ella nånnu slas välleg
ut-o blo, lä äte (äto) alri vanli krentet

jör
 bonnafolk men då taltas an en härskap gjore
 an (det). Men si-vare på täcket gaffel = bland-
näng då kenne inte den shälesman as här
poetier gylv-ö reusa ha. Häskapet — för
 i vå-en idi rådde må mötet, som inte redett
 folk ville ha, utan som aa ohäliet = ohel-
ligt — som t. ex trå-klov at då de ju
ohäliet = oheligt. Senare i tiden = krings-
omkring 1870-1880 tiden tänkte man ej direkt
 det samme om ohäliet utan mer som nån-
 ting kväl-mitt (kræmigt) — som man fick
kväljningar av att bara se på.

M. Maträtter i vilka fett eller flött ingick
 som huvudsaklig beståndsdel.

86. Grevor: de osmätbara hinna o. d. l. som
 blev kvar i dörslaget när intran och talgens
 skirades. Dessa tiggde vanligtvis barnen till
 sig och äto upp med samma, på samma sätt

som renare tiders barn äter smår. De målade
snoror, delade ibland upp grevor na på små-
 barnens tafflar vid matbordet och barnen åt
 redan bröd eller potatis därte. Obs! För 1880-
 tal, var ju slaktjuren så skräp (snar) så det
 fanns inga mängder vatten intre eller talq
 att smälta, just därför räkte det ej till en
mal (= en mal tid) med grevor som potatis-
soner — ella (annars) hade de ju dut
 (dugt.) Matfett som i liten efterfrågas onsås
 här att det feta = flöt, som krum ats bort vid
 kokning av soner t. ex vid syttans tielagning,
dessa flöt hade ingen men rätte (räd till)
 att ta med vid korv redning s. d. l. utan
 detta fick kallna och steln, varpå det gäudes
 i ett litet ka-rell (kål = krälle) och användes
 vid matlagning eller att steka past och
svartkorv i. Någon mat rätt med enbart
flöt eller huvudsakligt flöt förekom ej.

87. Måls okänt.

Såbröd. Sedan man stekt var-
 sen flänk-a-soppa = kviv = bit på järnet, stekte
 man nu plättet på källa-a (kvar) på järnet re-
 dan fläket upplagts. I detta heta plätt lades nu
 mer — förut tiu kurna brödkivor — ja skak
kar / ytterkanter på andra — ätts bröd, bit es, och
skack / trånga — äldre brödkivor). Brödet
 rottades nu i det heta plättet — på begge
 sidor varefter lite salt påströddes och en bra
rock slämp vann påhållades, därefter lades
 ett tåvstutande lock öfver det hela som
 fick koka — — lä-mne-si (låt mig se)
krings ne (omkring) fem minuter. Nu
löttes järnet från elden, å ställdes si-es-
ae (vid sidan om) värmen / elden.
 Öfver en fjern-del (ett kvart = 15 m.)
 alla så där-a, va de färdigt, och smakte
 förträffligt med lite fläsk till. Mycket

smakligt blev det om brödet i och för sig varit
gott, och ej varit utför svårt eller tungt, ut-
tan att pfjäss-migt (= purört och Långfäst.)

Doppa = plänk & doppa. När fläsket stekts
och uppladd, hände man derut på järnet
(plåten) en kall redning av strängs-m
(omkring) en häll-stop mjöls & två små
närva kokes-mjöl (= koke-mjöl (särsk.
= siktat kornmjöl) & lite salt, & åt hopa-cke
-spat (hop-uirpat). Lätte an (lät detta) koka
ett pa-a omenut-t, satte järnet på mat-
tavlau, & alla som en låte : doppade
en bröd-bit i järnet, & sö-la-de (= sköt
brödbiten som antingen hörs i mynkan
— men då fedi de lō & så lång-e
brö-bit så en inte brände se på fingr-än-
na-na, alla sattes knivs & dela i bröd
lyten och fördes fram & tekas, te då
ble lite doppa hånga-neis på an.

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Frgl. M 81

Potatisdoppa. Sedan fläsket stekts och upplagts, tog man ett par små små rövar kokus-mjöl och lät detta bryna vackert gulbrunt, på järnet, under det att man rödde om-käring. med en visp — ja en sänderkoren Edel eller Charlotten Loh hade skrivits och brynts med mjölet. Nu när det hela var keit, blankt, och gränt, hände man på en skopa kant vann, å lät-te detta koka upp häftigt.

Fram må järnet på matarplan även nu, g' doppa de helkorkta skinnpotatiren derest. antingen må kypen eller också spetsa dem på knivsudden. Detta seita ansågs ju på 1850-1860 talet för lite man-seu-akt-ligt (madi^{om} isellerna brukade göra så.) Säkrate sättet håva vatt (skulle ha varit) g' (att) anlita di fem (vanligt uttryck om fingarna) för då skär man sig inte. Gamla tidens bordknivar voro oftast slipade och

farliga att sticka i männan — gafflar var ju
 så goda som obefintliga. Obs! Att bordskni-
 varna var slipade her bodde på att folk behövde
 skära sönder maten t.ex. skära skorpan från brö-
 det o. s. v. så gott som alla voro ju — eller
 blev o; tann-a-lösa.

Se 87. Så-bröd Obs! Såbrödet som förut an-
 talats myns här, ständes si-es/sides av värmen
 sedan vatten påhålls, fick nu stå här & så-
ka (= suga = dra till sig) av vatten, och blev på detta
 sätt fruständigt djö-men-så-ka (= genom
 blött). Detta såbröd var en bra davramåls
-rätt. Obs! G. uttalas här i en del ord med W.
 t.ex. davmar = plagvar).

88. Flottgås = flänk, flatt brett på en brödkruva. Sonnet
-ta-gås äts inte i Småland. Jämf. Heltare d. d. en
 skiva bara bröd. Sonnet (= smält skivat i sten)
 Men alla kunde att skivningarna

skänningarna jemt hade täcket på brö till me
aftan. En smälänning kunde äta en skiva
 bara (endast bröd) en han enget söjel hade
 men han känne på enge vickor täta som
 skänningen en fellda-mad = (fett av gäs eller
 itersflöt från gris) på bröd.

89. Tingen mer flöt rät, utom doppet i grytan
 vid jul.

O. Förut ej behandlade slag av dopprätter

90. Ockant. Se jul aftons doppet i grytan.

91. Doppa, då man lådade om doppa men-
 de man icke alerlutande det doppa av mjölk,
 mjölk eller vatten vär man doppade brödet
 och potatiren utan även den sär som ser-
erades till käa och potatis och som äts på
 egen ta av. I. ex. peppar-rats-doppa ferke
-doppa o. s. v. Doppa (säs) till stenkakor,
paet bröd en ph. rätter. Om satt lake som

potatisdoppa har jag tidigare berättat i denna upps.
 Möjligen glömde jag då att säga att det var
säll-a-lake man hade som potatisdoppa, och
 inte vanlig satslake. I stället för säll-a-lake
 tog man några satskorn och lag mjölk på
 dessa — tio doppa åt potatisen, i brist på mjölk
 togs vatten. Sen den rå-a satta siven äts enut
 sats och mjölk, som potatisdoppa.
 98. P. Mat av säll.

Man tatte om en val säll, en halv val säll
en tjög sm d-säll, 5 kart (30 st) säll, eller två
kart säll, men man sade två säll, tre
 säll o. s. v. Abs. sällens vägdes aldrig förr.

Före 1878 d. o. s. innan Karlskammn Värmlands
 smalspårige järnväg byggdes, fanns det en
 och annan sälla-handlare som köpte lands-
 värmen cirka 6-7 mil. från Torsås kyrkoby,
 med häst och vagn till Karlskammn efter

en Lars säll, en gång då ella då. Denna säll-
 handlare för sin likring by-a mellen (mellan
 byarna) och sålde här och där i alla stugor.
 En sådan han en säll-handlare fram
 till kyrkporten om söndagarna och ställde
 sitt säll-Lars här, och en stor del kyrkobesök-
 re köpte om en var (80 st) eller mindre
 t. ex 5 kart (= en kart 4 sällar). Vårmt han slut
 -sälja sällar här, så köpte den reita kunden
 fick — en 5 kart, men halv-femta
 (= 4. 1/2 = 18. sällar) det var då alltid någon te
 råjs (tjuvreds) å (au) så du fick du sän-a-
Löchan (sönlychan.) Så knätt-e (knöt) då
köke (oket) ing sing (in) köpta sell i sin
nädduk, något annat hade de ej att ta mot
 den i. En och annan mola hade kanske
 varit antänksam a' stöcket en rutig gam-
 mal huvudduk i snapp-säcken (fickan)
 på sin gäbbe (make) nå (när) han gick ella

för(hörde) de kökan, o' denna kunnad dets
 va nu bra o' ha. Dessa sällhandlare
 hade alltid en ytterlighet utmärklade käit-a
kraka. En sella-käit = det ömkligtaste av
 alla käitar, ty de hade varken seltig eller
 en smord vagn. Fört körde sällhand-
 larn också, för att henga fram te kökan
 medan folket var kvar och engar sellen
 svurnade. Den som för åt stær (Värjö)
 köpte ju sund-sell då-a. Och efter 1878 när
banan (järnvägen) blivit färdig skickades
 sälls. Lådor med läget från Karlshamn
 och till järnvägs-stationerna Ulvö och
 Torne vilka begge låga inom V. Torsås socker.
 Här hemtades nu sälls. Lådorna av sällhandla-
 re och dels kördes med käit dels drogs med
 dragkärra ut till byar där sälls. Lådorna hade god
 åtgång. Efter 1874 var det slut med
 sällhandelen vid kyrkporten ty nu hade

kyrkan nybyggts och fått en annan plats, en
hel mil från den förra och hade ingen nya
handlare rena vägar åt det hållet.

93. Den sju som skulle glöva-a-stekas
sattes alltid fört en par dygn. Den som
skulle kokas anrättades däremot så gott som
genast. Den koktes i kort späd med lite salt och
måga kryddpepparkorn, spedit äts som det
var — utan redning, som sås till potatisen.

Inten kokte närsting (någonst) sju
i hög må potatisen. Till lite höglid-
fare tillfäen t. ex. nånnolass hyespe-gille
(arbetsbyte) stektes sjuen på järnet (stekteplåten)
i smått (smutt = skrat ätes) eller lades en bit
av den satta, rullade in i en sam förvarades
hel övert i flärk-a-kä-att, och när det an-
blev lite fett på järnet så doppades sjuen
i grovt rågmjölk och stektes här. Denna
sju äts må äddika (äddika) varm eller

66
kall-ö; alltid som smörgätsmat.

Ända benämningen på dessa rätter var
kokt-ö smö-sell, glöva-stekt-ö eller
stekta småsall. Ja en och annan sade
 : "stekta sell — istället för stekta-ö."

94. Mat av ägg

Aua fört (andra fört) var då kokta ägg, ö för
 att slippa springa åt titta på klocke-na (klocka)
 så laes äggen i då kalle vannet (i den
 felden), erå (när) vannet sen kokte äpp var ägg-
 et la-nom hårt kokt d. v. s. biten var fast
 och gul an lös. Stekta ägg i panna kallades
förlorade ägg. Sen koktes ju ägga-röra, eller
 också ägga-doppa (dessa var en enklare äggro-
 ra med t. ex bara en eller två ägg till
 en stor stek-plåt. I fastlagen koktes
ägga-myöck ant i bland, särskilt fram-

åt 1890-talet då man började med häns skit-
 sel i större skala, och hänen fick mat och vård
 så att de förmådde lägga ägg mitt i den
 kalde vintern. Sen användes ägg i de oli-
 ka pannkakor och för-ringa-rätter som
la-va-des (lagades) till gillen som en ble
hjud-d-å på.

12. Kryddor.

De nämndes endast kryddor antingen det ex-
 vis var ett pepparkorn, ett pepparkorn eller
 flera. Ja möjligen kunde det annan betydelse
 de kunde betyda medicin, ty en del kryddor
 användes som sådan, t.ex. ingefära — mot
 kolt, och pepparmeljekor mot sur-å an-
ne (dålig andedräkt) saffran vid en lägg-
 ning av krydder. Saffran var en apoteks-
 vara den gav åt krydder — först in
 som lades in om hösten — en grann-å

Barm, brun färg. Starkpeppar var också medicin den toggades och vauades mot värk i magen. Senapsdegar på handlederna var också ett botemedel mot prässan.

Krydda. Verb vi har kryddat korv-a-maten. Deigen te jula-brödet ä aut (redan) kryddad-ä. Ja denna deg kryddades med kåmning (kummin) detta var också ett slags medicin, för den som hade angt (ont) ä (av) mBra, = en slags allmän magjulkdam.

En ord som krydderi hörde ej hemma i denna dialekt. Då käua (det kulle) i sst för att nänn tosing (känntare) som möjligen känna (kunde ha) sagt, t.ex. Då va en fa-slätt (fortigt) krydderi du stäut te må kä-a, ä då va kysligt va du klinga må mort-la-stöten.

96. Swart, stark, krydd och vitppar.
Lagerbärshad vid inbakning av grise-

fätter, inkiökt bräken samt inläggning av
 krydderier både färsk smärta vilken inlades
 som skänk krydderier — (pö 1880-1890 talen)
 samt sedan urminnes tid pö den krydderier
 som betod av sakt storsill. Hanc för den
 gode risgrynsgröten som kallades ba-as
pöls-gröt (förning vid kretning). Jul-a, och
 skivra skivra gröten (skivdegröten) slätra
 och pete-gröten den seita, när dyng-sta-en
petats ren, (som vären och dyng-an var
 utspidd-å pö ak-ra-no (äkrarna) samt
flätt-jel-gröt (förning som skälle skänk
 åt en stymplyttad granne eller vän, eller
 äm som flätte (plyttade) till gården eller
 berg. — — — Ja saffran var ju ett
 gift som användes vid fosterfödring
 — — — . Hårdmerna räknades
 som den alla finaste kryddan och använ-
 des i pannkakor — finare sådana och för

örrigt i all slaus (alla slag av) viitonat
 (mot då gräddde och sötmjöls vore de största
 heständsdelarna. Tingsfärra och kryddneliker
 vore våra vanligaste köke-kryddor, vilka
 medtog till kyrkan och tuggades där som medel
 mot sömnhet och trötthet vid de långa
 predikningar vilka endert en fåtal perse-
 ner begrep, och som det ansågs skamligt
 att sitta i bords hus var den starka inge-
 färar en med de verk samman medlen mot
 sömnhet. Hade man kryddorna framme
 vid matlagning var det inte sak att
 man tänkte på håcha som var bra för
 annat än för smakställning, men alla
 vände vad de druade (dugle) till.

97. Det var fört långt fram på 1800-talet
 man hade peppark Warner och då oftast några
 gammal utgjant kaffekvarn. För denna

tid stöttes an med kryddor — liksom kaffet
 i en järnmortel — för så vitt man sjöde en
 tärken: slap i annat fau gneddes kryddorna
 på spis-hällen = den gjutna, med en patell
 (bult). Pomeransskal och toppsocker revs
 på det rene järn — fint socker fanns ju ej på
 Långe. I en uppteckning som jag in-
 sånt för länge sedan från denna ort och
 där min moder född 1834 berättat för mig
 om hur folk krabbade sig fram talar
 jag om att senap krossades på så sätt att
 man lade senapskornen i ett trä eller ler-
 fat och någon person satte sig med fatet i
 knäet vände ett gjutet klot runt järn-
 klot dit lades — i fatet, ett par tskedar
 vatten påhållades och och man lät klotet
 smurra runt kring fatets kanter, med en
 träsked skrapades den del av senapskornen
 ner som — av själva parten från klot-

tet trängt uppåt, lite vatten på händer ytterli-
 gare. Aut detta är rätt, men jag har sena-
 re — av personer som jag utfrågat där,
 fått veta att denna metod ej var allmän
 bland handentänket här. Förmodligen har
 det varit på något stortälle t.ex gästgiva-
 re gården eller något herrkaps-ställe där
 de använt lite mera renap än allmogem, som
 denna metod använts. Det är dock inget
 likt utan den har förekommit. Sjelfv har
 jag både sett och prövat denna metod men
 det var i Skåne och så sent som 1902.

Redan i min barndom på 1870. talet fanns
 det för öfrigt malen renap att köpa, dock
 var den ej tillagad, utan det fick man sjelf
 göra. Vad jag härmed velat tillräknlägga
 sig är ej att tillbakakä något av vad min
 moder berättat, utan gåver bara prägan
 om den var allmän bland allmogem.

det är ju allmogens levnadsätt mina uppteck-
ningar gäller. Så är det också med all den
mat och dess anrättning jag här sökt upp-
teckna.

ULMA 19182. Alma Nilsson. 1948
SMÅL. V. TORSÅS
Frgl. M 81